

Eldar Zeynalov, Zəlihə Təhirova

QIÇS VƏ İNSAN HÜQUQLARI

*İİV/QIÇS-in hüquqi aspektləri barəsində nələri
bilməlisiniz?*

Ulof Palme Beynəlxalq Mərkəzinin
maliyyə dəstəyi ilə nəşr olunmuşdur

Bakı – 2005

MÜNDƏRİCAT

1. Ön söz
2. İİV/QİÇS nədir?
3. Siz ayrı-seçkiliklə qarşılaşmısınız
4. İİV/QİÇS haqqında Azərbaycan qanunvericiliyi
5. Məhkəmələrdə işlərin icraatının aparılması
6. Beynəlxalq normalardan istifadə
7. Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin
presedentləri
8. Son söz
9. Faydalı əlaqələr
10. Ədəbiyyat siyahısı
11. AİHM-in qərarlarının siyahısı
12. AİHM-ə şikayətin formulyarı

ÖN SÖZ

Əhalinin nisbətən kiçik qrupuna göstərilən bu diqqət bəzi oxuculara həddindən artıq görünə bilər (2005-ci ilin oktyabrı üçün Azərbaycanda belə xəstələrin sayı təxminən 700 nəfərdir). Axı ölkədə 800.000-ə yaxın qaçqın, bir milyon pensiyaçı (onlardan 15 mini tənha ahıllardır), on minlərlə evsizlər, minlərlə kimsəsiz uşaqlar yoxsulluq içində yaşayır...

Lakin burada fərq vardır, həm də bu, əhəmiyyətli fərqdır. Əgər cəmiyyət qaçqına və ya kimsəsiz uşağa kömək etməsə belə, heç olmasa onların halına acımağa səy göstərsə, qazanılmış immun çatışmazlığı sindromuna (QİÇS) mübtəla olan xəstələrin adı pis çıxmışdır. Statistikaya baxmayaraq, hesab edilir ki, onlar bu xəstəliyi homoseksualizmə, fahişəliyə, narkomaniyaya görə cəza olaraq «qazanmışlar». Hətta xəstəlik bütün dünyada sürətlə yayıldıqdan sonra problem irqçi çalar əldə etmişdir. Xatırlayıram ki, 20 il əvvəl moskvalılar isti havada afrikalıların su içdikləri stəkanları sındırırdılar, çünki şübhələndirdilər ki, hətta belə qablar yuyulduqdan sonra da onların vasitəsilə QİÇS-ə yoluxmaq olar. Hazırkı mərhələdə xəstəliyin praktiki olaraq sağalmaz olması bu problemi daha da faciəli edir.

Əlbəttə, QİÇS-ə yoluxanların və bu xəstəliyə mübtəla olanların əleyhinə ksenofobiya əhval-ruhiyyəsi, xüsusilə kənd regionlarının patriarxal cəmiyyətlərində, ona gətirib çıxarır ki, problem latent halda qalır. Elə hakimiyyət orqanları da ya əhali arasında vəlvələ salmamaq, ya da bürokratasına öncədən sığorlanmaq üçün hələlik problemin həqiqi miqyasını aşkara çıxarmağa çalışmırlar.

Eyni zamanda, müxtəlif qiymətləndirmələrə görə, ölkəmizdə 1,5-2 milyon yetkin yaşlı şəxs xeyli müddət

ərzində xaricdə yaşayır, təkcə 2004-cü ildə isə Azərbaycana 1,3 milyon əcnəbi gəlmişdir. Miqrasiyanın, əhalinin yoxsulluğunun və səhiyyə sisteminin dağılmasının belə miqyas aldığı şəraitdə ölkə faktiki olaraq hətta QİMÇ-lə müqayisədə çox da qorxulu olmayan epidemiyalar qarşısında müdafiəsizdir. Təsadüfi deyil ki, ABŞ MKİ hələ bir neçə il əvvəl QİÇS xəstələrinin sayını 1.400 nəfər həddində qiymətləndirmişdi.

Odur ki, biz artıq elə bir dünyada yaşayırıq ki, orada QİÇS hər gün özünə yeni-yeni qurbanlar tapır. Məhz bu bizi QİÇS və insan hüquqları problemini vaxtından xeyli əvvəl qaldırmağa vadar edir.

Ümid edirik ki, kitab təkcə bu xəstəliyin qurbanlarına deyil, həm də digər oxuculara faydalı olacaqdır, çünki bu, sosial əlamətə görə ayrı-seçkilik probleminin yalnız xüsusi halıdır.

Müəlliflər

İİV/QİÇS NƏDİR?

İİV (ingilis abbreviaturası *HIV*) insanın immun çatışmazlığı virusudur. O, 1983-cü ildə eyni vaxtda Fransada (Paster İnstitutu) və ABŞ-da (Milli Xərçəng İnstitutu) aşkar edilmişdir. İİV retrovirusdur, onun çoxalması üçün hüceyrəyə nüfuz etməsi zəruridir. İnsan orqanizminə daxil olan virus limfositləri, makrofaqları və bəzi digər hüceyrə tiplərini zədələyir. İİV-in orqanizmdə olması müəyyən müddətdən sonra immun sisteminin pozulmasına səbəb olur, çünki o, limfositlərin immun qabiliyyətli hüceyrələrini seçmə qaydasında məhv edir və onların subpopulyasiyalarını sarsıdır. O, T-limfositləri öz zülallarını istehsal etməyə vadar edir. Nəticədə onların gücü tezliklə tükənir. Bu isə son nəticədə orqanizmin infeksiyalardan müdafiə mexanizminin tamamilə dağılmasına gətirib çıxarır. Beləliklə, bir çox yoluxucu insan xəstəliklərini törədən «opportunistic infeksiyalar» üçün münbit şərait yaranır, bunlar normal immun sitsemi olan sağlam insanlar üçün təhlükəli deyil, lakin İİV-ə yoluxan xəstələr üçün öldürücüdür.

Çox vaxt virus cinsi əlaqələr zamanı, yaxud steril olmayan tibbi avadanlıqlardan istifadə zamanı, məsələn, inyeksiya şprislərindən istifadə olunarkən yayılır və əsasən sperma və qan vasitəsilə daşınır. İİV anadan övlada keçə bilər, bu, təxminən 40-60% hallarda baş verir. Hamiləlik dövründə həkimlərin bütün tövsiyələrinə riayət edildikdə virusun ötürülməsi riski 2%-dək azala bilər. Digər bioloji mayelərdə (tüpürcəkdə, göz yaşında) virusun miqdarı olduqca azdır; tüpürcək, göz yaşı və ya tər vasitəsilə yoluxma halları barədə məlumat yoxdur. Lakin uşağın döşlə əmizdirilməsi yoluxmaya səbəb ola bilər, çünki döş südündə İİV olur.

İİV ağcaqanadların və digər həşəratların sancması vasitəsilə, habelə hava, əllə salamlama, öpüş (selikli qışasında zədə olanların öpüşlərindən başqa), qablar, paltarlar, vanna, tualet, üzgüçülük hovuzu və s. vasitəsilə keçmir.

İİV orqanizmə daxil olduqdan sonra immun sistemi virusla mübarizə üçün anticisimlər istehsal etməyə başlayır. İİV testi bu anticisimləri aşkar edir: onlar orqanizmdə İİV olmasının göstəricisidir. Anticimlər dərhal deyil, yoluxmadan yalnız 3 (97% hallarda)-6 ay (99% hallarda) sonra istehsal edilməyə başlayır. Şübhəli təmasdan sonra ertəsi gün analiz vermək mənasızdır. Analizin müsbət cavabı qanda böyük ehtimalla İİV olduğunu göstərir. Analiz insanın QİÇS-lə xəstələndiyini göstərmir. Əgər qanda virusa qarşı anticisimlər tapılıbsa, daha dəqiq test sistemi olan immunoblotda nəticənin təsdiqi üçün təkrar analiz keçirilir. Testin mənfi nəticəsi o deməkdir ki, qanda ya İİV yoxdur, ya da yoluxmadan sonra çox az vaxt keçib və anticisimlər hələ istehsal edilməyib; bir-üç aydan sonra yenidən testdən keçmək lazımdır. İİV testinin immunoblot tərəfindən təsdiq edilmiş mənfi nəticəsi o deməkdir ki, hətta insanın immun sistemi hələ dağılmasa da və öz funksiyasını yerinə yetirmək iqtidarında olsa da və bunun nəticəsində insan özünü hələlik yaxşı hiss etsə də, o, xəstədir və digər insanların yoluxması üçün infeksiya mənbəyi ola bilər.

QİÇS (ingilis abbreviaturası *AIDS*) qazanılmış immun çatışmazlığı sindromudur, bu, İİV-in doğurduğu xəstəliyin son mərhələsidir. Hesab edilir ki, insanın immun çatışmazlığı virusuna yoluxmasından İİV infeksiyasının tam klinik mənzərəsinin, yəni QİÇS-in meydana çıxmasına qədər olan müddət 5 ildən 10 ilədək çəkir.

Bu xəstəliyin özünün hər hansı unikal «QİÇS simptomları» yoxdur. Lakin tez-tez rast gəlinən bəzi

əlamətləri, məsələn, çəkinin itirilməsi sindoromunu qeyd etmək olar. İİV testi müsbət çıxan şəxslərdə bədən çəkisinin xeyli hissəsinin, özü də əsasən əzələ kütləsinin itirilməsi baş verir. Bəzən insanın çəkisi sabit qalır, lakin əzələ kütləsinin itirilməsi fonunda yağ kütləsi artır. Bu ya maddələr mübadiləsinin pozulması, ya da qeyri-düzgün qidalanma ucbatından baş verir. İİV-ə yoluxan insanların çoxunda hormonal problemlər, məsələn, boy hormonunun və testosteronun səviyyəsinin azalması baş verir. Bu maddələr zülalların mübadiləsində və əzələlərin formalaşmasında böyük rol oynayan anabolik hormonlara aiddir. Testosteronun səviyyəsinin azalması (hipoqonadizm) İİV testi müsbət çıxan insanlar arasında yayılmış problemdir. Bu problem xəstəliyin mərhələsindən asılı olaraq İİV-ə yoluxan insanların 25-45%-ində vardır. Testosteronun aşağı səviyyəsi xroniki yorğunluğa, depressiyaya, seksual həvəsin aşağı düşməsinə və əzələ kütləsinin itirilməsinə səbəb ola bilər.

Ağzın selikli qişası öz immunoloji xüsusiyyətlərinə görə İİV-in ilkin klinik təzahürlərinin meydana çıxdığı ilk yerdir. İİV-ə yoluxmuş xəstələrin ağzlarının selikli qişasındakı pozuntuların diaqnostikası üçün 1992-ci ilin sentyabrında Londonda təsdiq edilmiş işlək təsnifat qəbul edilmişdir. Bütün pozuntular 3 qrupa bölünmüşdür:

1-ci qrup – İİV infeksiyası ilə aydın əlaqəsi olan pozuntular. Bu qrupa aşağıdakı nozoloji formalar daxil edilmişdir: kandidozlar (eritematozlu, psevdomembranozlu, hiperplastik); tükvarı leykoplakiya; marginal gingivit; xorali-nekrotik gingivit; destruktiv parodontit; Kapoşi sarkoması; qeyri-Hockin limfoması.

2-ci qrup – İİV infeksiyası ilə o qədər də aydın əlaqəsi olmayan pozuntular: bakterial infeksiyalar; tüpürcək

vəzilərinin xəstəlikləri; virus infeksiyaları; trombositopenik purpura.

3-cü qrup – İİV infeksiyası zamanı mövcud ola bilən, lakin onunla əlaqəsi olmayan pozuntular.

Xəstəliyə daha çox yoluxan insanlar Cənubi və Şərqi Afrikada aşkar edilmişdir. Botsvana və Zimbabve kimi ölkələrdə əhalinin 40%-i QİÇS xəstəsidir.

Lakin xəstəlik bütün dünyada sürətlə yayılır. Məsələn, QİÇS-lə Mübarizə Mərkəzinin məlumatlarına görə ilk dəfə 1987-ci ildə QİÇS xəstələri aşkar edildiyi andan indiyədək Azərbaycanda 905 nəfərin QİÇS-ə yoluxması qeydə alınmışdır. Bunlardan 846-sı Azərbaycan vətəndaşları, 59-u əcnəbilərdir. QİÇS-dən ölənlərin ümumi sayı (2005-ci ildə ölmüş 20 nəfər də daxil olmaqla) 89 nəfərə çatmışdır, bu xəstəliyin son mərhələsinin müşahidə edildiyi vətəndaşların sayı isə 101 nəfəri ötmüşdür.

2005-ci ildə QİÇS virusu 187 nəfərdə aşkar edilmişdir, bu isə ötən illə müqayisədə 71,6% faiz çoxdur. QİÇS-ə yoluxmuş vətəndaşların 429-u Bakı və Sumqayıtın, 417-si isə respublikanın digər rayonlarının sakinləridir. QİÇS-ə yoluxanlardan 656-sı kişi, 170-i qadındır, 20 nəfər isə anonim müalicə alanlardır. 8 ailədə bu virusa ata, ana və uşaq, 59 ailədə tək-cə ər-lə arvad, 136 ailədə tək-cə ər, 12 ailədə isə tək-cə qadınlar yoluxmuşlar.

Lakin QİÇS-lə xəstələnmənin spesifik mənzərəsinin olmadığını, onun inkişafının uzun sürdüyünü və miqrasiya proseslərinin miqyasını nəzərə alsaq, ehtimal etmək olar ki, problemin miqyası, yəqin ki, xeyli böyükdür. «Opportunizist infeksiyalar» zamanı ölümün yüksək səviyyəsi buna dəlalət edir. Belə ki, vərəmin qapalı forması xəstənin bütün həyatı ərzində 5% hallarda açıq formaya keçir. İİV-ə yoluxma isə bu göstəricini 50%-dək artırır.

QİÇS-i sağaltmaq üçün dərmanlar hələ tapılmamışdır. Lakin QİÇS-in sürətlə yayılması bu sahədə intensiv tədqiqatlara, o cümlədən antidoksinlərdən istifadəyə zəmin yaradır.

SİZ AYRI-SEÇKİKLİƏ QARŞILAŞMISINIZ

Ayrı-seçkilik dedikdə irqi, milli, dini, dil və cinsi mənsubiyyətinə, mənşəyinə, əqidələrinə, siyasi və sosial mənşəyinə görə insanın və vətəndaşın hüquq və azadlıqlarının məhdudlaşdırılması başa düşülür. Belə amillər sırasına QİÇS xəstələri qrupuna aid olmaq da daxil edilə bilər.

Azərbaycan Konstitusiyasının 25-ci maddəsi, İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında Avropa Konvensiyasının 14-cü maddəsi, Mülki və siyasi hüquqlar haqqında Beynəlxalq Paktın 2-ci maddəsi, İqtisadi, sosial və mədəni hüquqlar haqqında Beynəlxalq Paktın 2-ci maddəsi və bir çox başqa beynəlxalq və milli sənədlər vətəndaşlara qarşı ayrı-seçkiliyi birbaşa qadağan etsələr də, hər halda istisna deyil ki, Siz, yaxud Sizin qohumlarınız və ya tanışlarınız ayrı-seçkiliklə qarşılaşacaqsınız.

Belə vəziyyətlərdən bəziləri artıq Avropa Məhkəməsində baxış predmeti olmuşdur.

Birisinin xəstəliyi barədə mətbuatda məlumat verərək şəxsi həyat sirrini yaymışlar. Digərinə xəstəliyə yoluxmuş şəxsin qanını köçürmüş, bununla da onun sağlamlığına düzəldilməsi mümkün olmayan ziyan vurmuşlar. Üçüncünü əsaslı səbəb olmadan azadlıqdan məhrum edərək cəmiyyətdən təcrid etmişlər və s.

Sizi xəstəliyinizdən xəbər tutduqlarına görə işdən və ya universitetdən azad etdiklərini çətin ki kimsə açıq bəyan

etsin və ya yazılı şəkildə təsdiq etsin. Çox güman ki, Sizi daha diplomatik şəkildə ayrı-seçkiliyə məruz qoyacaqlar, hətta Sizə nəsə desələr belə, bunu təklikdə, şahidlər olmadan edəcəklər. Məsələn, yaddaşım məni aldatmırsa, QİÇS xəstəsi olduqları aşkar edilən ilk afrikalı tələbələri «ekzotik» ittihamla – dərslərə bir neçə gün gecikmə ittihamı ilə institutdan xaric etdilər və ölkədən deportasiya etdilər...

Hətta əgər Siz hələlik sakit yaşayır və işləyirsinizsə və heç kim heç nədən şübhələnmirsə, gələcəkdə problemlərinizin yaranmayacağına zəmanət yoxdur. Yaxşı olar ki, ədəbiyyatı tapıb oxuyaraq və ya İnternetdəki müvafiq saytlara baş çəkərək onlara qabaqcadan hazıralaşsınız.

Lakin istənilən halda əgər Siz xəstəliyiniz ucbatından ayrı-seçkiliklə qarşılaşsanız, bundan sonra nə edəcəyiniz barədə qərar verməli olacaqsınız. Hüquqlarınızın pozulduğu barədə səs-küy qaldırmaqla və bununla da indiyədək xəstəliyinizi uğurla gizlətdiyiniz insanların dairəsini genişləndirib xəstəliyinizdən onların xəbər tutmasına şərait yaratmaqla axıra qədər getməlisinizmi? Yoxsa taleyinizlə barışaraq artıq səs-küy qalmadan başqa iş və ya təhsil yeri axtarmağa cəhd etməlisiniz?

Problemdən yayınmaq əsəblərinizi qoruyur və ilk baxışdan məsələnin daha məqbul həllidir. Lakin əgər siz öz sahənizdə tanınmış mütəxəssissinizsə, ixtisasınız üzrə yeni iş yerinə elə düzələ bilməyəcəksiniz ki, müəyyən müddətdən sonra keçmiş iş yerinizdə bundan xəbər tutmasınlar və «xeyirxahlıq xatirinə» Sizin yeni müdiriyyətinizə bu barədə xəbər verməsinlər. Bir də ki, ümumiyyətlə bizim dövlətimiz kimi kiçik dövlətdə gözdən itmək çox çətinlidir.

Başqa ölkəyə getmək necə? Amma orada da Siz gec-tez testdən keçərkən xəstəliyniz aşkar olunacaqdır, həm də sığınacaq verilməsi üçün tək-cə Sizdə QİÇS-in olması azdır,

bəlkə də bu, xəstəliyin ən son mərhələsində mümkündür, belə ki, Azərbaycanda onun öhdəsindən layiqli şəkildə gəlməyi hələlik öyrənməyiblər. Xəstəliyniz aşkar edildikdə Sizi vətəndaşı olduğunuz ölkəyə deportasiya edə bilərlər, hansı ki Siz oranı tərk etməzdən əvvəl artıq bütün körpüləri yandırmış olacaqsınız. Vəziyyət həтта daha pis olacaqdır, çünki xəstəlik növbəti, daha ağır mərhələyə keçəcəkdir, Sizin pulunuz isə səfərinizə sərf olunacaqdır...

Siz ayrı-seçkiliyə qarşı çıxmağa hazırsınızmı? Sizi küçədə barmaqla göstərəcəklər, bədxahlarınızdan kimsə «sarı» mətbuatda Sizin haqqınızda çirkin məqalə dərc edəcəkdir, Siz prokrurorların və hakimlərin təmsalında rəsmi şəxslərlə ünsiyyətə girməli olacaqsınız, bəlkə də ən yaxın adamlarınızın inamsızlığı ilə, Sizi anlamaması ilə, Sizə yazığı gəlməsi ilə qarşılaşacaqsınız – bütün bunlara hazırsınızmı? Buna az adam hazır olur, digərləri isə onları müdafiə etməyə borclu olan dövlət orqanlarının onlara və onların probleminə nə qədər laqeydliklə və ya düşmənçiliklə yanaşa biləcəyini təsəvvürlərinə belə gətirmirlər.

Eyni zamanda, əgər problemdən daim qaçmaq mümkün deyilsə, yaxud rəylərinə laqeyd olmadığınızı insanların hamısı bu barədə bilirlərsə, yaxud xəstəlik artıq inkişaf edibsə və onunla müstəqil mübarizə aparmaq üçün gücünüz və vəsaitiniz yoxdursa, artıq əsəbləriniz sözünüze baxmırsa, sadəcə olaraq başqa çıxış yolu yoxdur.

Bu halda Siz öz hüquqlarınız uğrunda mübarizəyə hirsə və kor-koranə başlamamalısınız. Buna hazırlaşmaq lazımdır, yəni şansınızı ölçüb-biçərək hüquşünaslarla və hüquq müdafiəçiləri ilə məsləhətləşmək gərəkdir. Təkcə İİV ilə bağlı qanunları deyil, həm də bütövlükdə vətəndaş (pasiyent, işçi, tələbə) qismində hüquqlarınızı öyrənin.

Öz «məhkəmə işinizi» tərtib edin. Qovluq götürün və Sizin situasiyaya aidiyyəti olan hər şeyi: arayışları, əmrləri,

əmək kitabçasının surətlərini, xəstəlik tarixçəsini, qanunların surətlərini oraya tikin. Yadda saxlayın ki, bürokratik nöqtəyi-nəzərdən «kağızsız biz heç nəyik» və «şifahi danışığı işə tikmək olmaz», yəni istənilən iddianızı sənədlə təsdiq etməli və əsaslandırmalısınız. İstənilən qeyri-müəyyənlik, emosional dəlillər, qeyri-dəqiqliklər, üstəlik faktların bilərəkdən təhrif edilməsi Sizə kömək etməyəcək və qarşı tərəfin xeyrinə işləyəcəkdir. Hüquqlarınızı pozmuş insanlarda nə kimi arqumentlərin ola biləcəyini bilmirsinizsə, onda mübarizəyə hazır deyilsiniz. Sizin hər hansı müraciətinizə rədd cavabı verilsə, həmişə xahiş edin ki, onu əsaslandırın. Rədd cavabını əsaslandırmaqdan imtina etsələr, qanunun normalarını əldə edin, məsləhət alın və diqqətinizi nəzəri cəhətdən mümkün ola bilən arqumentlərə yönəldin, lakin heç bir vəchlə «ədalət», «humanizm» və «vicdan» kimi mücərrəd anlayışlara yönəltməyin, orta statistik məmur onları hamının qəbul etdiyi kimi deyil, tamamilə başqa cür başa düşür.

Topladığınız sənədlər və öz məlumatlarınız əsasında faktların yazılı təsvirini tərtib edin və daim təzələyin, orada tarixləri, adları və digər təfəsilatları göstərin, təsdiqedicilərə və bu və ya digər qanunların maddələrinə istinad edin. Bu «tarixçə» şikayət və müraciətlərin yazılmasında, hətta jurnalistlərə müsahibələrin verilməsində və s.-də Sizə dəfələrlə gerek ola bilər. Sənədlərinizin kompüterdə elektron formada və ya kompüter disklərində olması çox yaxşı olardı – bu, yeni şikayətlərin tərtib edilməsinə, habelə ərizələrinizin xaricə göndərilməsinə sərf olunan vaxtı maksimum qısaldır.

Dərhal xəbərdarlıq edirəm ki, məhkəmə çəkişməsi vaxt, əsəb və maliyyə tələb edən uzunmüddətli işdir. Buna görə də gələcək mübarizənizdə Sizə dəstək ola biləcək adamları tapın. Mənəvi dəstəyi təkcə yaxın adamlar deyil, İİV-ə

yoluxanların təşkilatları da verə bilərlər. Hüquqi məsləhəti hüquq müdafiəçiləri verə bilərlər. Əgər mətbuatda Sizə hücumlar edilirsə, Sizin mövqeyinizi dəstəkləyən, yaxud ən azı situasiyanı obyektiv təsvir edə bilən digər jurnalistləri tapın. Aydınlaşdırın ki, zərurət olduqda vəkillərdən və ya hüquq müdafiəçilərindən kim məhkəmələrdə Sizin müdafiənizi öhdəsinə götürə bilər.

Problemin rastınıza çıxan ilk həlli yolundan dərhal yapışmayın. Onu mümkün qədər çox sayda səriştəli insanlarla müzakirə edin, aydınlaşdırın ki, nəyi və necə etmək olar, gələcək hərəkət strategiyanızı müəyyən edin. Sonradan öz hərəkətlərinizi bu planla tutuşdurun, yeni məlumatlar aldıqca və yeni imkanlar yarandıqca plana əlavələr edərək üzərində yenidən işləyin.

Bütün addımlarınız sənədləşdirilməlidir. Məsələn, şikayəti sifarişli məktubla (alınma barədə bildirişlə) göndərin. Əgər siz hər hansı məmurla telefon vasitəsilə nə barədəsə rəsmi razılığa gəlmisinizsə, bunun ardınca ona ərizə göndərin və orada həmin şifahi söhbətə istinad edin. Öz işinz üzrə yazışacağınız təşkilatların ünvanlarının, telefon və faks nömrələrinin siyahısını hazırlayın.

İİV/QİÇS HAQQINDA AZƏRBAYCAN QANUNVERİCİLİYİ

İİV/QİÇS haqqında Azərbaycan qanunvericiliyi sisteminə ən müxtəlif normativ hüquqi aktlar daxildir, bunlar arasında Kostitusiya və referendum vasitəsilə qəbul edilən aktlar ali qüvvəyə malikdir. Qanunlar, fərmanlar, Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinin qərarları, mərkəzi icra hakimiyyəti orqanlarının normativ aktları (müxtəlif növ idarə sənədləri) onlara zidd olmamalıdır. İstər təbabətə, istərsə də insan hüquqlarının pozula biləcəyi

sahələrə dair geniş çeşidli normativ hüquqi aktların İİV/QİÇS probleminə aiddiyyəti vardır. Bu aktların bəziləri spesifik aktlardır, digərləri isə ümumi xarakter daşıyır.

Qanunlar Kostitusiya, Prezidentin fərmanları Kostitusiya və Azərbaycan Respublikasının qanunlarına, Nazirlər Kabinetinin qərarları Kostitusiya, qanunlara və Prezidentin fərmanlarına, mərkəzi icra hakimiyyəti orqanlarının normativ aktları Kostitusiya, qanunlara, fərmanlara, Nazirlər Kabinetinin qərarlarına, bələdiyyələr tərəfindən qəbul edilən aktlar Azərbaycan Respublikasının yuxarıda sadalanan bütün aktlarına zidd olmamalıdır (Naxçıvan Müxtar Respublikasında isə həm də NMR-in Kostitusiyasına, qanunlarına və Nazirlər Kabinetinin qərarlarına).

Azərbaycan tərəfindən ratifikasiya olunmuş beynəlxalq müqavilələrə gəldikdə, Kostitusiya və referendum vasitəsilə qəbul edilən aktlar istisna olmaqla Azərbaycanın normativ hüquqi aktları ilə dövlətlərarası müqavilələr arasında ziddiyyət yarandıqda beynəlxalq müqavilələr tətbiq edilir (Konstitusiyanın 151-ci maddəsi).

Buna görə də, Sizin hüquqlarınız pozulduqda həmin hala uyğun qanun tapa bilməyiniz, məhkəmələrə və dövlət orqanlarına müraciət edərkən Konstitusiyanın müvafiq maddələrindən istifadə edin, eləcə də beynəlxalq müqavilələrə istinad edin. Hüquqlarınızı məhkəmələr səviyyəsində müdafiə etməyə nail ola bilməyiniz, həmin hüquq normalarına istinad etməyiniz Konstitusiya Məhkəməsinə, Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinə, eləcə də BMT strukturlarına müraciət etməyinizi asanlaşdırar.

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası və ya Əsas Qanunu 12 noyabr 1995-ci ildə referendumla qəbul edilmişdir. Sonradan 15 avqust 2002-ci il tarixli referendumla ona bəzi düzəlişlər və əlavələr edilmişdir. O vaxtdan Konstitusiyanın mətni dəyişməmişdir.

Hətta onun Sizə gerek olmayacağını və ya Sizin üçün faydasız kağız topası olacağını düşünəsiniz belə, biz Sizə kiçik həcmli həmin kitabçanı almağı və ev kitabxananızda saxlamağı tövsiyə edirik. Hətta Konstitusiya Sizə bir neçə ildə bir dəfə lazım olsa belə, sərf etdiyiniz kiçik məbləğ özünü doğruldacaqdır. Konstitusiyanın 147-ci maddəsinə əsasən o, birbaşa hüquqi qüvvəyə malikdir, yəni məhkəmələrə və dövlət orqanlarına müraciətlərdə və ya şikayətlərdə onun maddələrinə istinad etmək olar.

Bu nöqteyi-nəzərdən «Əsas insan və vətəndaş hüquqları və azadlıqları» adlanan III fəsil (24-71-ci maddələr) ən çox praktiki maraq kəsb edir. 24-cü maddədə bəyan edilir ki, «hər kəsin doğulduğu andan toxunulmaz, pozulmaz və ayrılmaz hüquqları və azadlıqları vardır». 25-ci maddə qanun və məhkəmə qarşısında hamının bərabərliyini və hər hansı əlamətə (ırqı, milli, dini, dil və cinsi mənsubiyyətə, mənşəyə, əqidələrə, siyasi və sosial mənsubiyyətə) görə istənilən ayrı-seçkiliyin qadağan olunmasını təmin edir. Yeganə istisna məhkəmələr tərəfindən məhkum edilmiş şəxslər üçün edilir, onlara münasibətdə yalnız qanunla nəzərdə tutulmuş bəzi məhdudiyyətlər mümkündür.

Əgər Sizin, yəni azad insanın hər hansı insan və vətəndaş hüquqlarınızı və azadlıqlarınızı yalnız QİÇS xəstələri, geylər, fahişələr, narkomanlar və s. şəxslərin sosial qrupuna mənsub olduğunuza görə məhdudlaşdırırlarsa və əgər Siz heç bir real hüquq pozuntusu törətməmisinizsə, o

halda söhbət sosial əlamətə görə ayrı-seçkilikdən gedir. Belə halda Sizin hər hansı konstitusiya hüquqlarınız pozulursa, müəyyən hallarda belə hərəkətlər Cinayət Məcəlləsinin maddələrinin təsir dairəsinə düşür, digər hallarda isə Siz məhkəmədə mülki iddia qaldıra bilərsiniz. Konstitusiyanın 26-cı maddəsinə əsasən «hər kəsin qanunla qadağan olunmayan üsul və vasitələrlə öz hüquqlarını və azadlıqlarını müdafiə etmək hüququ vardır. Dövlət hər kəsin hüquqlarının və azadlıqlarının müdafiəsinə təminat verir». Sizin əsas konstitusiya hüquqlarınızı sadalayıram:

Maddə 25. Bərabərlik hüququ

Maddə 26. İnsan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının müdafiəsi

Maddə 27. Yaşamaq hüququ

Maddə 28. Azadlıq hüququ

Maddə 29. Mülkiyyət hüququ

Maddə 30. Əqli mülkiyyət hüququ

Maddə 31. Təhlükəsiz yaşamaq hüququ

Maddə 32. Şəxsi toxunulmazlıq hüququ

Maddə 33. Mənzil toxunulmazlığı hüququ

Maddə 34. Nikah hüququ

Maddə 35. Əmək hüququ

Maddə 36. Tətil hüququ

Maddə 37. İstirahət hüququ

Maddə 38. Sosial təminat hüququ

Maddə 39. Sağlam ətraf mühitdə yaşamaq hüququ

Maddə 40. Mədəniyyət hüququ

Maddə 41. Sağlamlığın qorunması hüququ

Maddə 42. Təhsil hüququ

Maddə 43. Mənzil hüququ

Maddə 44. Milli mənsubiyyət hüququ

Maddə 45. Ana dilindən istifadə hüququ

Maddə 46. Şərəf və ləyaqətin müdafiəsi hüququ

- Maddə 47. Fikir və söz azadlığı
- Maddə 48. Vicdan azadlığı
- Maddə 49. Sərbəst toplaşmaq azadlığı
- Maddə 50. Məlumat azadlığı
- Maddə 51. Yaradıcılıq azadlığı
- Maddə 52. Vətəndaşlıq hüququ
- Maddə 53. Vətəndaşlıq hüququnun təminatı
- Maddə 54. Cəmiyyətin və dövlətin siyasi həyatında iştirak hüququ
- Maddə 55. Dövlətin idarə olunmasında iştirak etmək hüququ
- Maddə 56. Seçki hüququ
- Maddə 57. Müraciət etmək hüququ
- Maddə 58. Birləşmək hüququ
- Maddə 59. Azad sahibkarlıq hüququ
- Maddə 60. Hüquq və azadlıqların məhkəmə təminatı
- Maddə 61. Hüquqi yardım almaq hüququ
- Maddə 62. Məhkəmə aidiyyətinin dəyişdirilməsinə yol verilməməsi
- Maddə 63. Təqsirsizlik prezumpsiyası
- Maddə 64. Bir cinayətə görə təkrarən məhkum etməyə yol verilməməsi
- Maddə 65. Məhkəməyə təkrar müraciət hüququ
- Maddə 66. Qohumların əleyhinə ifadə verməyə məcbur etməyə yol verilməməsi
- Maddə 67. Tutulan, hədsə alınan və cinayət törədilməsində ittiham edilənlərin hüquqları
- Maddə 68. Zərərin ödənilməsinə tələb etmək hüququ
- Maddə 69. Əcnəbilərin və vətəndaşlığı olmayan şəxslərin hüquqları
- Maddə 70. Siyasi sığınacaq hüququ
- Maddə 71. İnsan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının təminatı

QİÇS kimi xəstəliyin kontestində 27-ci maddəni xüsusi qeyd etmək istərdim, həmin maddədə müəyyən edilir ki, hər kəsin yaşamaq hüququ vardır və bu hüquq toxunulmazdır. 31-ci maddə Sizin təhlükəsiz yaşamağınıza təminat verir, yəni şəxsin həyatına, fiziki və mənəvi sağlamlığına, mülkiyyətinə, mənzilinə qəsd edilməsini, ona qarşı zorakılıq tətbiq edilməsini qadağan edir. 32-ci maddə Sizin şəxsi həyatınıza müdaxilə edilməməsinə, şəxsi və ailə həyatının sirrini saxlamaq hüququna təminat verir. Sizin razılığınız olmadan şəxsi həyatınız haqqında məlumatın toplanmasına, saxlanmasına, istifadəsinə və yayılmasına yol verilmir.

41-ci maddə hər kəsin sağlamlığının qorunması və tibbi yardımlı almaq hüququna təminat verir. Bu zaman «dövlət müxtəlif mülkiyyət növləri əsasında fəaliyyət göstərən səhiyyənin bütün növlərinin inkişafı üçün zəruri tədbirlər görür, sanitariya-epidemiologiya sağlamlığına təminat verir, tibbi sığortanın müxtəlif növləri üçün imkanlar yaradır. İnsanların həyatı və sağlamlığı üçün təhlükə törədən faktları və halları gizlədən vəzifəli şəxslər qanun əsasında məsuliyyətə cəlb edilirlər».

46-cı maddəyə əsasən «hər kəsin öz şərəf və ləyaqətini müdafiə etmək hüququ vardır. Şəxsiyyətin ləyaqəti dövlət tərəfindən qorunur. Heç bir hal şəxsiyyətin ləyaqətinin alçaldılmasına əsas verə bilməz. Heç kəsə işgəncə və əzab verilə bilməz, heç kəs insan ləyaqətini alçaldan rəftara və ya cəzaya məruz qala bilməz. Özünün könüllü razılığı olmadan heç kəsin üzərində tibbi, elmi və başqa təcrübələr aparıla bilməz».

Azərbaycan Respublikasının qanunları

Hüquqlarınız pozulduğu təqdirdə Siz Azərbaycanın konkret qanunlarının müddəalarına istinad etməli

olacaqsınız, Konstituisyanın bu və ya digər maddələrinin təminatları həmin qanunlarda inkişaf etdirilir. Sizə gərək biləcək qanunların bəzilərini qeyd etmək istərdim:

- İnsanın immun çatışmazlığı virusunun törətdiyi xəstəliyin (*AIDS*) yayılmasının qarşısının alınması haqqında (1976-cı il);

- Əlilliyin qarşısının alınması, əlillərin reabilitasiyası və sosial müdafiəsi haqqında;

- Əhəlinin sağlamlığının qorunması haqqında;
- Vətəndaşların pensiya təminatı haqqında;
- Narkoloji xidmət və nəzarət haqqında;
- Əczaçılıq fəaliyyəti haqqında;
- Sanitariya-epidemioloji salamatlıq haqqında;
- Qan və onun komponentlərinin donorluğu haqqında;

- Sağlamlıq imkanları məhdud şəxslərin təhsili (xüsusi təhsil) haqqında;

- Evdə təhsil almaq hüququ verən xəstəliklərin siyahısının və evdə təhsilin təşkili Qaydaları.

«İnsanın immun çatışmazlığı virusunun törətdiyi xəstəliyin (*AIDS*) yayılmasının qarşısının alınması haqqında» Qanunun üzərində məlum səbəbə görə ətraflı dayanmaq lazımdır. Bu qanun təkcə QİÇS-in profilaktikası üzrə Azərbaycan hökumətinin dəqiq öhdəliklərini özündə ehtiva etmir, həm də Azərbaycan Respublikasının vətəndaşları və məhbəslər üçün pulsuz müalicə olunmaq və dərmanlarla təmin edilmək hüququna zəmanət verir (maddə 4). Yalnız qanın, spermanın və digər bioloji mayələrin donorlarının məcburi müayinəsi nəzərdə tutulmuşdur, belə müayinədən keçməkdən imtina edən şəxs donor ola bilməz (maddə 7). İİV-lə yoluxmuş şəxslərin hüquqlarının məhdudlaşdırılması, o cümlədən onların işdən azad

edilməsi, təhsil və məktəbəqədər tərbiyə müəssisələrinə qəbul etməkdən, tibbi yardım göstərməkdən imtina olunması qadağan edilir (maddə 10). Dövlət tibbi yardımın göstərilməsi zamanı İİV-lə yoluxmuş xəstələrin sağlamlığına dəyən zərəri ödəyir (maddə 12). İİV-lə yoluxmuş yetkinlik yaşına çatmayan xəstələr üçün pensiya (maddə 11), onların valideynlərinə güzəştlər (maddə 13), əhaliyə xidmət göstərən zaman özləri xəstəliyə yoluxa bilən işçilərin İİV-ə qarşı məcburi məcburi tibbi sığortası (maddə 14) nəzərdə tutulmuşdur. Qanunla müəyyən edilir ki (16-19-cu maddələr), vətəndaşların İİV-lə yoluxması haqqında məlumatın məxfiliyinə riayət edilməlidir.

Parlament tərəfindən 25 aprel 1997-ci ildə təsdiq edilmiş «Əhaliyə tərbiyə yardımının göstərilməsi, virusologiya məsələləri üzrə elmi tədqiqatların aparılması və virus preparatlarının istehsalı ilə məşğul olan işçilərin öz xidməti vəzifələrinin yerinə yetirilməsi zamanı insanın immun çatışmazlığı virusunun törətdiyi xəstəliyə (*AIDS*) tutulma, habelə bununla əlaqədar baş vermiş əlillik və ölüm hadisələrinin dövlət icbari sığortası qaydaları haqqında» Əsasnamə «İnsanın immun çatışmazlığı virusunun törətdiyi xəstəliyin (*AIDS*) yayılmasının qarşısının alınması haqqında» Qanunla əlaqədardır. Bu əsasnamədə işçi QİÇS-ə yoluxduqda 5 milyon manat, əlil olduqda 10 milyon manat, öldükdə 20 milyon manat sığorta məbləğinin ödənilməsi nəzərdə tutulur. Təbii ki, bu, qanköçmə zamanı, viruslu şprisdən istifadə zamanı və cinsi əlaqə zamanı QİÇS-ə yoluxma hallarına və s.-yə aid deyil.

Məhkəmələrə müraciət edərkən Sizə Cinayət Məcəlləsi və Cinayət Prosessual Məcəlləsi, mülki iddia ilə müraciət etdikdə isə Mülki Məcəllə və Mülki Prosessual Məcəllə, habelə Konstitusiya və beynəlxalq müqavilələr gerek olacaqdır.

Məsələn, Cinayət Məcəlləsinin 140-cı maddəsində («İnsan immunçatışmazlığı virusu ilə yoluxdurma») müəyyən edilir ki, billə-bilə başqa şəxsi insan immunçatışmazlığı virusu ilə yoluxma təhlükəsi qarşısında qoyma iki ilədək müddətə islah işləri və ya iki ilədək müddətə azadlığın məhdudlaşdırılması və ya bir ilədək müddətə azadlıqdan məhrum etmə ilə cəzalandırılır. İnsan immunçatışmazlığı virusu ilə yoluxmasını bilən şəxsin bu xəstəliyi başqa şəxsə yoluxdurması ikil ildən beş ilədək müddətə azadlıqdan məhrum etmə ilə cəzalandırılır. Eyni əməllər nəticəsində iki və ya daha çox şəxsi və ya yetkinlik yaşına çatmayıanı insan immunçatışmazlığı virusu ilə yoluxdurma beş ildən səkkiz ilədək müddətə azadlıqdan məhrum etmə ilə cəzalandırılır. Öz xidməti vəzifəsini lazımınca yerinə yetirməməsi nəticəsində başqa şəxsi insan immunçatışmazlığı virusu ilə yoluxdurma üç ilədək müddətə müəyyən vəzifə tutma və müəyyən fəaliyyətlə məşğul olma hüququndan məhrum edilməklə üç ilədək müddətə azadlıqdan məhrum etmə ilə cəzalandırılır.

Cinayət Məcəlləsinin 156-cı maddəsində («Şəxsi həyatın toxunulmazlığını pozma») müəyyən edilir ki, şəxsi və ailə həyatının sirri olan məlumatların qanunsuz toplanılması şərti maliyyə vahidi məbləğinin yüz mislindən beş yüz mislinədək miqdarda cərimə və ya iki yüz qırx saatadək ictimai işlər və ya bir ilədək müddətə islah işləri ilə cəzalandırılır. Eyni əməllər vəzifəli şəxs tərəfindən öz qulluq mövqeyindən istifadə etməklə törədildikdə üç ilədək müddətə müəyyən vəzifə tutma və müəyyən fəaliyyətlə məşğul olma hüququndan məhrum edilməklə və ya edilməməklə iki ilədək müddətə azadlıqdan məhrum etmə ilə cəzalandırılır.

Müstəqillikdən on beş il keçməsinə baxmayaraq, ölkənin qanunvericilik sisteminin yaradılması üzərində iş

davam edir, normativ hüquqi aktlar qəbul edilir və dəyişdirilir. Lakin əminliklə demək olar ki, Konstitusiyanın III fəslinin hər bir maddəsinin arxasında hansısa qanun dayanır. Məsləhət üçün hüquqşünasa və ya hüquq ədəbiyyatı nəşriyyatlarından birinə müraciət edin və Siz həmin qanunu problemsiz tapacaq və alacaqsınız. Çalışın ki, ən yeni nəşri alasınız, çünki qanunvericilik daim təzələnilir.

Nə qədər acınacaqlı olsa da, Siz və qohumlarınız QİÇS-in də digər sağalmaz xəstəliklər kimi Sizin həyatınızın daimi tərkib hissəsinə çevrilməsi faktı ilə barışmalı olacaqsınız. Buna görə də, hüquqşünaslara tam arxayın olmadan səhiyyə və sosial təminat sahəsində dərc olunan normativ aktları, bu sahədəki nəşrləri özünüz izləyin.

Qanunları işləməyə necə məcbur etməli?

Təsəvvür edək ki, Siz QİÇS xəstəliyi ilə bağlı ayrı-seçkiliyə məruz qalmısınız və Sizin müxtəlif insan hüquqlarınız pozulub. Siz bunu intuisiyanızla hiss edirsiniz, lakin hüquqlarınızı necə bərpa etməli olduğunuzu bilmirsiniz. Konstitusiyanın 26-cı maddəsinə əsasən «hər kəsin qanunla qadağan olunmayan üsul və vasitələrlə öz hüquqlarını və azadlıqlarını müdafiə etmək hüququ vardır. Dövlət hər kəsin hüquqlarının və azadlıqlarının müdafiəsinə təminat verir». Lakin bu o demək deyil ki, hər bir ayrıca halda konkret məmurla təmsil olunan dövlət həmişə bu funksiyasını layiqincə və vaxtında yerinə yetirir. Bürokratiya aləmində real problem hər hansı sənədlə rəsmiləşdirilməyə qədər mövcud olmayan hesab edilir.

Buna görə də çox vaxt vətəndaşlar öz hüquqlarını dövlət orqanlarına və ya məhkəmələrə müraciətlər vasitəsilə müdafiə edirlər. Konstitusiyanın 57-ci maddəsinə əsasən

«Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının dövlət orqanlarına şəxsən müraciət etmək, habelə fərdi və kollektiv yazılı müraciətlər göndərmək hüququ vardır. Hər bir müraciətə qanunla müəyyən edilmiş qaydada və müddətlərdə yazılı cavab verilməlidir. Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının dövlət orqanlarının və onların vəzifəli şəxslərinin, siyasi partiyaların, həmkarlar ittifaqlarının və digər ictimai birliklərin, habelə ayrı-ayrı vətəndaşların fəaliyyətini və ya işini tənqid etmək hüququ vardır. Tənqiddə görə təqib qadağandır. Təhqir və böhtan tənqid sayıla bilməz». Konstitusiyanın 60-cı maddəsinə əsasən «hər kəsin hüquq və azadlıqlarının məhkəmədə müdafiəsinə təminat verilir. Hər kəs dövlət orqanlarının, siyasi partiyaların, həmkarlar ittifaqlarının və digər ictimai birliklərin, vəzifəli şəxslərin qərar və hərəkətlərindən (yaxud hərəkətsizliyindən) məhkəməyə şikayət edə bilər».

Başlanğıc üçün öz vəziyyətinizi ətraflı və konkret təsvir etməyə çalışın və ayrı-seçkiliyi və ya insan hüquqlarının pozuntusunu təşkil edən ən mühüm məqamları ayrıca vurğulayın. Sonra bu problemin həllinə görə konkret olaraq kimin məsuliyyət daşdığını müəyyən edin və ona əsaslı və düzgün ərizə ilə müraciət edin. Orada öz əlaqə məlumatlarınızı göstərməyi, ən zəruri bioqrafik məlumatlarınızı qeyd etməyi, problemi təsvir etməyi, xahişinizi və ya tələbinizi ifadə etməyi, imza atmağı və tarix qoymağı unutmayın. Bu cür sənəd məmurun rəsmi reaksiyası üçün, o cümlədən əsaslandırılmış yazılı cavab üçün əsasdır. Sizin növbəti addımlarınız alınmış cavabın xarakterindən və ya cavabın verilməməsindən asılı olaraq müəyyən ediləcəkdir. Problem həll olunmayıbsa və yuxarı instansiyalara şikayətlər nəticə vermirsə, çox güman ki, məhkəməyə müraciət etmək lazım gələcəkdir.

MƏHKƏMƏLƏRDƏ İŞLƏRİN İCRAATININ APARILMASI

Əgər siz şikayət etmək niyyətində olsanız, çox güman ki, məhkəməyə müraciət etmədən keçinə bilməyəcəksiniz. Məmurlar bu şin mənəvi və maddi qüvvə tələb etdiyini bilirlər və bundan yararlanaraq situasiyanı açıq-aşkar elə həddə gətirirlər ki, ya şikayət etməyi bir kənara qoyub vəziyyətlə barışmağınız, ya da öz inamsızlığınızı bir kənara atıb məhkəməyə müraciət etməyiniz lazım gəlir.

Məhkəməyə hansı qisimdə müraciət edə bilərsiniz?

Əgər bu, *mülki işdirsə*, Siz Konstitusiyadan, qanunlardan və digər normativ hüquqi aktlardan (fərmanlardan, qərarlardan, təlimatlardan), habelə beynəlxalq müqavilələrdən irəli gələn hüquq və maraqlarınızın pozulduğunun təsdiq edilməsi tələbi ilə məhkəmədə iddiaçı qisimində çıxış edirsiniz. Bu zaman Siz sənədlərə və qanunun müddəalarına istinad etməklə hüquqlarınızı pozanların əleyhinə ittihamınızı maksimum inandırıcı şəkildə əsaslandırmağınız.

İdida ərizəsi Mülki Prosessual Məcəllənin (MPM) 149-cu və 150-ci maddələrində göstərilən formada verilir. O, birinci instansiya məhkəməsinə yazılı formada təqdim edilir və iddiaçı və ya onun səlahiyyətli nümayəndəsi tərəfindən imzalanır. Ərizədə aşağıdakılar göstərməlidir: ərizənin verildiyi məhkəmənin adı; işdə iştirak edən şəxslərin adları, onların poçt ünvanları; iddiaçının və ya ərizəçinin tələbi, onların öz tələblərini əsaslandırdıqları hallar, qanunlara və digər normativ hüquqi aktlara əsaslanan tələbin əsaslandırıldığı hüquqi tövsif, iddia bir neçə cavabdehə verildikdə isə, onların hər birinə qarşı yönələn tələb; müqavilə ilə və ya həmin kateqoriya işlər üçün qanunla bu nəzərdə tutulmuşsa, cavabdehlə mübahisənin məhkəməyə

qədər (pretenziya) qaydada nizama salınmasına riayət edilməsinə dair məlumat; ərizəyə əlavə edilən sənədlərin siyahısı.

İddia ərizəsinə əlavə edilən sənədlər: cavabdehin və üçüncü şəxslərin sayına görə iddia ərizəsinin surətləri; dövlət rüsumunun ödənilməsi haqqında sənəd; nümayəndənin səlahiyyətlərini təsdiq edən etibarnamə və ya digər sənəd; iqtisadi mübahisələr üzrə işdə iştirak edən digər şəxslər tərəfindən iddia ərizəsinin surətinin və ona əlavə edilmiş sənədlərin alınması haqqında sənəd; iddiaçının öz tələblərini əsaslandırıdığı hallara dair sənədlər, əgər bu sənədlərin surətlərin cavabdehdə və üçüncü şəxslərdə yoxdursa, onlara verilmək üçün bu sənədlərin surətləri; onun mübahisələndirildiyi halda, normativ hüquqi aktın mətni; müqavilə ilə əvvəlcədən həmin kateqoriya mübahisələr üçün qanunda bu nəzərdə tutulmuşsa, cavabdehlə mübahisənin məhkəməyə qədər və ya pretenziya qaydasında nizama salınmasına riayət edilməsini təsdiq edən sənəd.

İddiaçı bir-biri ilə bağlı olan bir neçə tələbi bir iddia ərizəsində birləşdirməyə haqlıdır. Ərizədə mübahisənin düzgün həll edilməsi üçün zəruri olan digər məlumatlar, həmçinin iddiaçının vəsatətləri də göstərilir.

İddiaçı qismində (MPM-in 46-59-cu maddələri) Siz işin materialları ilə tanış olmaq, onlardan çıxarışlar etmək və surət çıxarmaq, etirazlar vermək, sübutlar təqdim etmək, etirazlar vermək, sübutlar təqdim etmək və onların tədqiqində iştirak etmək, suallar vermək, vəsatətlər, o cümlədən də əlavə sübutların tələb edilməsi barədə vəsatətlər vermək, məhkəməyə şifahi və yazılı izahatlar vermək, dəlillər gətirmək, prosesin digər iştirakçılarının vəsatət və dəlillərinə etiraz etmək, məhkəmənin qərar və qərardadlarından şikayət etmək, iddia tələbindən imtina

etmək, barışıq sazişi bağlamaq hüququna maliksiniz.

İşdə cavabeh qismində fiziki və hüquqi şəxslər çıxış edə bilərlər. İşdə hər biri müstəqil surətdə çıxış edən bir neçə iddiaçı ola bilər. Proses iştirakçıları (iddiaçılar və cavabdehlər) öz işlərinin aparılmasını iştirakçılardan birinə həvalə edə bilərlər.

Məhkəmədə Sizin maraqlarınızı vəkil (MPM-in 66-cı maddəsi) və ya nümayəndə təmsil edə bilər (MPM-in 69-71, 73-75-ci maddələri). Əgər Siz yetkinlik yaşına çatmayan və ya məhdud fəaliyyət qabiliyyətli (məsələn, xəstəliyə görə) şəxssinizsə, Sizi qanuni nümayəndə təmsil edəcəkdir (MPM-in 72-ci maddəsi), belə nümayəndə qismində adətən valideynlər, övladlığa götürənlər, qəyyumlar, himayəçilər və ya digər şəxslər çıxış edirlər. Vəkilin və nümayəndənin olması məhkəmədə iştirak etmək vəzifəsindən, ictimaiyyətlə və mətbuatla ünsiyyətdən azad olmağınıza imkan verir. Əgər ifadə vermək üçün məhkəməyə gəlişiniz zərurdirsə, şəxsi və ya ailə həyatı sirrinin yayılması təhlükəsinə, yaxud yetkinlik yaşına çatmadığınıza əsaslanaraq iclasın qapalı keçirilməsi barədə vəsatət verə bilərsiniz (MPM-in 10-cu maddəsi).

Məhkəmədə maraqlarınızı müdafiə edən şəxslərin səlahiyyətləri sənədlərlə təsdiq olunmalıdır. Maraqlarınızı vəkil müdafiə edirsə, belə sənəd onunla bağladığınız müqavilə əsasında hüquq məsləhətxanası tərəfindən verilən orderdir. Nümayəndə üçün isə notariat qaydasında təsdiq edilmiş etibarnamə tələb olunur (notariusun funksiyasını həbsxanada həmin müəssisənin rəisi, orduda hərbi hissənin komandiri, gəmidə isə kapitan yerinə yetirir).

İddia ərizələrinə, apellyasiya və kassasiya şikayətlərinə görə rüsum ödənilir, rüsumların məbləğləri, müvafiq

surətdə, təsdiq edilmiş dərəcə üzrə, 100, 120 və 150% təşkil edir¹ (MPM-in 107-109-cu maddələri). Yeri gəlmişkən, səhhətə xəsarət yetirilməsi və ya ailəni dolandıranın ölümü nəticəsində dəyən ziyanın ödənilməsi, yaxud sosial müdafiə vəsaitlərinin tələb edilməsi barəsində iddialar üzrə, habelə yetkinlik yaşına çatmayanların iddiaları üzrə işlərdə və bəzi digər hallarda iddiaçılar rüsum ödəməkdən azad edilirlər (MPM-in 110-cu maddəsi). Lakin bunu iddia ərizəsində göstərmək və sənədlərlə əsaslandırmaq lazımdır. Məruz qaldıqları maddi itkilərdən (MPM-in 112-ci maddəsi) və ya mənəvi ziyandan (Mülki Məcəllənin (MM) 23.4-cü maddəsi) asılı olaraq, iddiaçı pul kompensasiyası tələb edə bilər.

Bəzi hallarda Siz təqsirkarların *cinayət məsuliyyətinə* cəlb olunmasını tələb edə bilərsiniz. Bu halda təqsirkarların məsuliyyəti Cinayət Məcəlləsinin (CM) bu və ya digər maddələri ilə, icraat isə Cinayət Prosesual Məcəlləsinin (CM) maddələri ilə tənzimlənir. Siz cinayətdən zərər çəkmiş şəxs qismində çıxış edirsiniz (CPM-in 87-ci maddəsi), ittihamı isə Sizin adınızdan məhkəmədə dövlət ittihamçısı (prokuror) müdafiə edir. Siz cinayət işi qaldırıldıqdan sonra vəsatət verməklə xüsusi ittihamçı qismində çıxış edə bilərsiniz (CPM-in 88-ci maddəsi), lakin bunu ya məhkəmə prosesinə qədər, ya da məhkəməyə bilavasitə xüsusi ittiham qaydasında müraciət etməklə edə bilərsiniz.

Mülki məhkəmə icraatında olduğu kimi, cinayət işi üzrə məhkəmədə Sizin maraqlarınızı nümayəndə, yəni AR Vəkillər Kollegiyasının üzvü olan vəkil, yaxud notariat qaydasında təsdiq edilmiş etirabnamə əsasında digər şəxs təmsil edə bilər. Əgər Siz yetkinlik yaşına çatmayan və ya

¹ 2005-ci ilin sonu üçün həmin dərəcə 2,2 AZN (yeni Azərbaycan manatı) təşkil edir.

məhdud fəaliyyət qabiliyyətli şəxssinizsə, Sizi qanuni nümayəndə təmsil edə bilər. Əgər cinayət ittihamı ilə yanaşı mülki idida irəli sürülərsə, nümayəndə işin mülki iddia ilə bağlı olan hissəsində Sizin maraqlarınızı müdafiə edə bilər (məsələn, cinayət əməli nəticəsində maddi ziyan yetirildikdə). Zərər çəkmiş şəxs öldükdə onun maraqlarını yaxın qohumları təmsil edə bilərlər (CPM-in 87.2-ci maddəsi).

Cinayət işinin qaldırılması proseduru törədilmiş cinayət haqqında Sizin məlumat verməyinizdən başlayır (CPM-in 204-cü maddəsi). Ərizə üçün vahid forma müəyyən edilməmişdir, lakin fiziki şəxslərdən məlumatların qəbul edilməsi üçün zəruri olan əsas məlumatlar CPM-in 204-cü maddəsində sadalanır: ərizəçinin soyadı, adı, atasının adı, doğulduğu il, ünvanı, cinayətə münasibəti, məlumat aldığı mənbə, cinayət haqqında informasiya, imza.

10 gün müddətində, ekspert rəyini almaq zərurəti olduqda isə 20 gündən çox olmayan müddətdə Sizin məlumatınız yoxlanılır və cinayət işinin başlanması üçün kifayət qədər əsasların olub-olmadığı barədə qərar qəbul edilir (MPM-in 207-ci maddəsi), yəni təhqiqat aparılır. Cinayət işi qaldırıldıqdan sonra ibtidai istintaq başlayır, o, ittiham aktının məhkəməyə verilməsi və ya işin bağlanması ilə nəticələnə bilər.

Qeyd etmək lazımdır ki, cinayət prosesini həyata keçirən orqanlar MPM-in 199-cü maddəsinə əsasən şəxsi və ailə həyatı sirrinin qorunmasına görə cavabdehirlər.

Mülki iddia üzrə məhkəmə qərarının surəti təqdim edilən tarixdən bir ay müddətində (MPM-in 360-cı maddəsi) və cinayət işi üzrə hökm edilən tarixdən 20 gün müddətində (CPM-in 384-cü maddəsi) rayon (birinci instansiya) məhkəmələrinin qərarlarından apellyasiya şikayəti verilə bilər.

Apellyasiya instansiyası məhkəmələrinin qərarlarından, müvafiq surətdə, mülki iş üzrə 3 ay müddətində (MPM-in 405-ci maddəsi), cinayət işi üzrə isə bəraət hökmü çıxarıldığı təqdirdə 6 ay müddətində, ittiham hökmü çıxarıldığı təqdirdə 12 ay müddətində (MPM-in 410-cu maddəsi) Ali Məhkəməyə kassasiya şikayətləri verilə bilər. Buraxılmış müddətlər prinsipə bərpə oluna bilər, amma yaxşı olar ki onları buraxmayasınız.

Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinə ərizə verərkən Ali Məhkəmə Azərbaycanda hüquqi müdafiə vasitələrini tükəndirmək üçün yerli səviyyədə keçməli olduğunuz son instansiya sayılır. AİHM insan hüquqlarının pozulduğu barədə qərar çıxardıqda, müvafiq qərar Ali Məhkəmənin Plenumuna göndərilir, o isə iş üzrə yeni qərar qəbul edir.

Həmçinin mülki iş üzrə 2 ay müddətində (MPM-in 426-cı maddəsi) və cinayət işi üzrə 12 ay müddətində (MPM-in 423-cü maddəsi) Ali Məhkəmənin Plenumuna əlavə kassasiya qaydasında şikayətlər verilə bilər. Şikayətlər Ali Məhkəmənin Plenumuna nadir hallarda çıxarılır. Lakin AR Konstitusiya Məhkəməsinə şikayət vermək üçün bu instansiyadan keçmək zəruridir. Bu halda Siz şikayəti ya özünüz verə, ya da vəkil və ya nümayəndə vasitəsilə təqdim edə bilərsiniz.

Konstitusiya şikayəti sonuncu məhkəmə instansiyasının qərarının qüvvəyə mindiyi tarixdən 6 ay müddətində və ya ərizəçinin məhkəməyə müraciət etmək hüququnun pozulduğu tarixdən 3 ay müddətində «Konstitusiya Məhkəməsi haqqında» Qanunun 34-cü və 35-ci maddələrində sadalanan müəyyən qaydalar əsasında verilir.

Şikayətdə aşağıdakılar göstərməlidir: Konstitusiya Məhkəməsinin adı; şikayət edən şəxsin adı, soyadı, atasının adı; Sizin hüququnuzu pozmuş dövlət və ya yerli

özünüidarə orqanının adı; Konstitusiya Məhkəməsinə müraciət etmək hüququnu verən Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının və «Konstitusiya Məhkəməsi haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun normaları; etiraz edilən aktın adı, qəbul edildiyi tarix, nömrəsi, dərc olunduğu mənbə və onunla bağlı digər məlumatlar; şəxsin bu məsələ üzrə mövqeyi və Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının və ya digər normativ hüquqi aktların müvafiq normalarına istinadla həmin mövqeyin hüquqi əsaslandırılması; şəxsin şikayəti ilə bağlı Konstitusiya Məhkəməsindən xahişi. Şikayətdə aşağıdakılar əsaslandırılmalıdır: etiraz edilən normativ hüquqi, məhkəmə və bələdiyyə aktı ilə ərizəçinin pozulmuş hüquq və azadlıqlarının pozulması; məhkəmə aktından şikayət etmək hüququndan tam istifadə edilməsi, məhkəməyə müraciət hüququnun pozulmasını, yaxud ağır və düzəldilməsi mümkün olmayan ziyanı digər məhkəmələr vasitəsilə aradan qaldırmağın mümkün olmaması. Verilən şikayət ərizəsinə aşağıdakılar əlavə edilir: müraciət edən şəxsin fikrincə, işin hallarının aydınlaşdırılması üçün zəruri olan izahatlar və sənədlər; şəxsin Konstitusiya Məhkəməsində nümayəndə qismində çıxış etmək hüququnu təsdiq edən etibarnamə və ya digər sənəd; etiraz edilən normativ hüquqi, məhkəmə və bələdiyyə aktının surəti; başqa dildə verilmiş bütün sənədlərin və digər materialların Azərbaycan dilinə tərcüməsi; məhkəmə aktından şikayət etmək hüququndan tam istifadə edildiyini və ya məhkəməyə müraciət hüququnun pozulduğunu təsdiq edən sənədlər.

Konstitusiya Məhkəməsində iş vəkili vasitəsilə və ya səlahiyyəti notariat qaydasında təsdiq edilmiş nümayəndə vasitəsilə aparıla bilər.

BEYNƏLXALQ NORMALARDAN İSTİFADƏ

Milli instansiyalara ərizə və şikayətlərin verilməsi mərhələsində Siz bu və ya digər beynəlxalq normalara istinad edə bilərsiniz. Konstitusiyanın 151-ci maddəsinə əsasən «Azərbaycan Respublikasının qanunvericilik sisteminə daxil olan normativ hüquqi aktlar ilə (Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası və referendumla qəbul edilən aktlar istisna olmaqla) Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı dövlətlərarası müqavilələr arasında ziddiyyət yaranarsa, həmin beynəlxalq müqavilələr tətbiq edilir».

Beynəlxalq normalarına istinadlar şikayətlərdə sanballı arqument olmaqla yanaşı, həm də praktiki əhəmiyyətə malikdirlər. Beynəlxalq instansiyalara şikayət etmək üçün şikayətinizin predmeti üzrə daxili hüquqi müdafiə vasitələrinin tükəndirilməsi əhəmiyyət kəsb edir, yəni Siz pozuntu məsələsini milli instansiya qarşısında qaldırmamısınızsa, onda beynəlxalq instansiya da, çox güman ki, həmin şikayəti araşdırmağı zəruri hesab etməyəcəkdir.

BMT və Avropanın universal müqavilələri yaradılarkən İİV/QİÇS hələ məlum deyildi və buna görə də orada öz xüsusi yerini almamışdı. Lakin ayrı-seçkilik, qəddar rəftar, bu və ya digər hüquq və azadlıqların pozulması məsələləri Mülki və siyasi hüquqlar haqqında Beynəlxalq Pakt (CCPR), Sosial, iqtisadi və mədəni hüquqlar haqqında Beynəlxalq Pakt (CSECR), İrqi ayrı-seçkiliyin ləğvinə dair Konvensiya (CERD), Qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyin bütün formalarının aradan qaldırılmasına dair Konvensiya (CEDAW), Uşaq hüquqları haqqında Konvensiya (CRC), İşgəncələr və digər qəddar, qeyri-insani və ya ləyaqəti alçaldan rəftar və ya cəza növləri əleyhinə

Konvensiya (CAT), İşgəncələrin və qeyri-insani və ya ləyaqəti alçaldan rəftar və ya cəzanın qarşısının alınmasına dair Konvensiya (CPT), İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında Avropa Konvensiyası (ECHR) kimi sənədlərdə tam əks olunmuşdur.

1980-ci illərin sonlarında, yəni Səhiyyə Nazirlərinin Ümumdünya Konqressi tərəfindən 28.01.1988-ci ildə qəbul edilmiş QİÇS-in qarşısının alınması haqqında London Bəyannaməsi, «Qadınlar, uşaqlar və QİÇS» adlanan 30.03.1989-cu il tarixli Paris Bəyannaməsi, kimi sənədlər meydana çıxdıqdan sonra QİÇS BMT sənədlərində yer almağa başlamışdır. Demək olar ki, eyni vaxtda QİÇS Avropa Şurasının gündəliyində peyda olmuş, məsələn, Nazirlər Komitəsinin (KMCE) 1987-ci ildə qəbul edilmiş Səhiyyə sahəsində QİÇS-lə mübarizə üzrə ümumavropa siyasətinə dair R(87)25 sayılı Təvsiyəsində, Nazirlər Komitəsinin «Həbsxanalarda QİÇS-in yayılmasının qarşısını almaq üzrə səhiyyə sahəsində koordinasiya Avropa siyasəti» adlanan 1080(1988) sayılı Təvsiyəsində (26 oktyabr 1988-ci il) və Nazirlər Komitəsinin Səhiyyə sahəsində və ictimai həyatda İİV-lə bağlı etika məsələlərinə dair 89(14) sayılı Təvsiyəsində (oktyabr 1989-cu il) yer almışdır. Hazırda QİÇS-in profilaktikasına və onunla mübarizəyə dair beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən onlarla sənəd qəbul edilmişdir. Onların çoxu bəyannamə və ya tövsiyə xarakteri daşıyır və İİV-ə yoluxmuş insanın hüquqlarının pozulduğu konkret vəziyyətdə onların köməyi az ola bilər.

Lakin praktiki nöqteyi-nəzərdən bunu bilmək vacibdir ki, bəzi konvensiyalar ayrı-ayrı vətəndaşlar tərəfindən və ya bəzi hallarda vətəndaş qrupları tərəfindən şikayətlərin (çox vaxt kimi «müraciətlər», «ərizələr», «petisiyalar» sinonimlərdən istifadə edilir) verilməsinə imkan verir.

Məsələn, Azərbaycan bu cür şikayətləri 04.02.2002-ci ildən sonra baş vermiş hadisələr üzrə *CAT* çərçivəsində, 27.02.2002-ci ildən sonra baş vermiş hadisələr üzrə *CCPR* çərçivəsində, 27.09.2001-ci ildən sonra baş vermiş hadisələr üzrə *CERD* çərçivəsində, 01.09.2001-ci ildən sonra baş vermiş hadisələr üzrə *CEDAW* çərçivəsində, 15.04.2002-ci ildən sonra baş vermiş hadisələr üzrə *ECHR* çərçivəsində qəbul etməyə razılıq vermişdir. Belə şikayətlər üzrə qərarlar artıq məcburi xarakter daşıyır və müvafiq strukturların nəzarəti altında olur, *ECHR*-in pozulduğuna dair Avropa Məhkəməsinin qərarları isə hətta müəyyən məbləğdə pul kompensasiyalarını özündə ehtiva edə bilər.

Beynəlxalq təşkilatlara fərdi şikayətlər

Beynəlxalq təşkilatlara verilən şikayətlərin öyrənilməsi və şikayətçilərin özləri ilə söhbətlər çox vaxt şikayət müəlliflərinin, demək olar ki, öncə heç yerə şikayət etmədiklərini aşkara çıxarır: «mənası yoxdur», «pulum yoxdur», «qorxuram» və s. Belə hallarda Strasburqdan və ya Cenevrədən dərhal reaksiya gözləyən şikayətçiləri məyus etmək və *bütün dövlətdaxili vasitələri tükəndirməyin* zəruri olduğunu onlara izah etmək lazım gəlir.

Təcili müdaxilə tələb edən işgəncə və ekstradisiya halları istisna olmaqla, hüquqi müdafiə vasitələrinin tükəndirilməsi istənilən beynəlxalq instansiyalarda şikayətin qəbulu üçün məcburi ilkin şərtidir. Onların heç biri pis işləyən məhkəməni, xüsusilə də Sizin müraciət etmədiyiniz məhkəməni əvəz edən instansiya deyil.

İkinci şərt Sizin şikayətinizin müddətindən ibarətdir. Əgər hadisə BMT-nin bu və ya digər konvensiyasının ölkə tərəfindən ratifikasiya edilməsinə qədər baş veribsə, bu halda Azərbaycan tərəfindən hüquq pozuntusu

törədilməsindən şikayət etməyin faydası yoxdur. Əgər məhkəmənin axırncı (və qəti) qərarından 6 aydan artıq müddət keçibsə, Avropa Məhkəməsinə şikayət etmək faydasızdır. Bunu nəzərə almaq lazımdır.

Üçüncü şərt (söhbət BMT konvensiyalarından gedirsə) fərdi şikayətlərə icazə verən konvensiyanın müvafiq protokolunun ölkə tərəfindən ratifikasiya edilməsidir.

Dördüncü şərt şikayətin fərdi olmasıdır (hərçənd ki, bəzi hallarda şikayətlər qeyri-hökumət təşkilatları, firmalar, vətəndaş qrupları tərəfindən verilə, yaxud eyni tipli olduqda Avropa Məhkəməsi tərəfindən bir icraatda birləşdirilə bilər). «Bütün Azərbaycan xalqı əziyyət çəkir», «hamıya məlumdur ki, bütün bu prokurorlar rüşvətxordurlar» və s. bu tipli şikayətlər qətiyyən qəbul edilmir. Konkret məmurun və ya dövlət orqanının konkret hərəkətinin AİHM tərəfindən təminat verilən hüquqlar kontekstində Sizə şəxsən necə təsir göstərdiyini qeyd etmək zəruridir.

«Məmurların qisasından qorxuram, buna görə də hələlik addımı bildirməyəcəyəm, amma siz özünüz yoxlasanız əmin olarsınız ki, mən haqlıyam» tipli anonim şikayət də keçməyəcəkdir. Siz yekun sənədlərinə adınızın göstərilməməsini xahiş edə bilərsiniz (məsələn, X Azərbaycana qarşı), lakin Sizin əlaqə məlumatlarınızın hamısı müraciət etdiyiniz təşkilatda olmalıdır. Sizin adınızdan başqa bir şəxs (anonim olmamaqla) çıxış edə bilər, lakin bu halda Sizin həmin adamın adına təsdiq etdiyiniz etibarnamənin olması zəruridir.

Beşinci şərti də nəzərə almaq zəruridir – beynəlxalq normaların (məsələn, BMT-nin bu və ya digər konvensiyasının, yaxud İnsan hüquqları haqqında Avropa Konvensiyasının maddələrinin) pozulduğunu sübut etmək lazımdır. Azərbaycanın hüquq normalarının pozulması (CM-in, CPM-in, qanunların və s.) beynəlxalq normaların

nə dərəcədə pozulduğunun əyani nümayişi kimi maraq kəsb edir. Əgər Siz müvafiq beynəlxalq normanı tapa bilməsiniz (söhbət Avropa Konvensiyasından gedirsə, bu, böyük ehtimalla baş verə bilər), pozuntunu düzgün formulə etdiyinizi yoxlayın və ya başqa beynəlxalq mexanizmdən istifadə edin.

Altıncı şərt şikayətin sübutlarla təsdiq olunmasıdır. Sizin iddialarınız sənədlərin sübutları ilə möhkəmləndirilməlidir.

Yeddinci şərt şikayətin müəyyən formada, yəni şikayət etdiyiniz instansiyada istifadə edilən formada yazılmasıdır. Şikayəti çap etmək vacib deyil, onu əllə də doldura bilərsiniz, lakin şikayətin formasına riayət etmək vacibdir.

Və əlbəttə ki, öz probleminizi və yuxarıda sadalanan şərtləri nəzərə alaraq şikayətinizin dəqiq ünvanını müəyyən edin. Siz işgəncələr haqqında şikayətinizi BMT-nin Baş Katibinə göndərə bilərsiniz, lakin deyək ki, bu cür şikayətləri qəbul edən İşgəncələr əleyhinə BMT Komitəsi mövcuddursa, buna nə ehtiyac var? Baş Katibin idarəsində məktubun düzgün ünvana göndərilməsi ilə heç kim məşğul olmayacaqdır, sadəcə onu dərhal arxivə göndərəcəklər.

Onu da nəzərə almaq lazımdır ki, artıq Siz öz işiniz üzrə bir beynəlxalq mexanizmi işə salmışınızsa, bu, Sizin başqa beynəlxalq instansiya müraciət etmək yolunuzu bağlayır. Məsələn, Sizin şikayətiniz İşgəncələr əleyhinə BMT Komitəsi tərəfindən qəbul edilibsə, Siz Avropa Məhkəməsinə müraciət edə bilməzsiniz.

BMT-yə şikayətlər

Yuxarıda deyildiyi kimi, bu və ya digər konvensiyanın sadəcə Azərbaycan tərəfindən ratifikasiya edilməsti faktı həmin konvensiyanın pozulması barədə şikayət vermək

üçün kifayət deyil. Bunun üçün ölkə həmin konvensiya üzrə fərdi şikayətlərin qəbul olunan elan edildiyini bəyan etməli, pozuntu həmin bəyanatın qəbul edildiyi tarixindən sonra baş verməli, pozuntunun özü həmin konvensiyanın maddələrindən hər hansı birinin əhatə dairəsinə düşməli və şikayət paralel olaraq Avropa Məhkəməsinin icraatında olmamalıdır, yaxud AİHM tərəfindən artıq baxılmış olmamalıdır.

Şikayətlər BMT-nin rəsmi dillərindən birində yazılır: *CAT*, *CEPR* və *CCPR*-in pozulduğu barədə şikayəti ingilis, fransız, ispan və ya rus dillərində, *CEDAW*-nın pozulduğu barədə şikayəti isə həm də ərəb və Çin dillərində yazmaq olar. BMT-nin adı çəkilən strukturlarına şikayətlərin nümunələrini BMT-nin ofisində almaq və ya İnternetdən yükləmək olar.

Ölkənin hesabatından və qeyri-hökumət təşkilatlarının alternativ hesabatlarından (bunların diqqət mərkəzində əsasən insan hüquqlarının ümumi vəziyyəti olur) fərqli olaraq, bu cür şikayətin məqsədi iştirakçı ölkə tərəfindən müvafiq konvensiya üzrə öhdəliklərinin konkret pozulması halının araşdırılmasıdır. Ərizəçi öz hüquqlarının pozulması ilə bağlı BMT ekspertinin ixtisaslı hesabatını alır.

Buna görə də BMT-yə şikayət tərtib edərkən faktlara və sübutlara milli məhkəmələr tərəfindən verilən qiymətin yenidən nəzərdən keçirilməsi, hökmə yenidən baxılması, kiminsə təqsirli və ya təqsirsiz elan olunması, yerli qanunvericiliyə şərh verilməsi, fiziki şəxslər arasında mübahisənin həll edilməsi və ya dövlət məmuru olmayan şəxs tərəfindən insan hüquqlarının pozulması məsələsinə baxılması kimi yerinə yetirilə bilməyən tələblərdən vaz keçmək lazımdır.

BMT strukturunun fərdi şikayətlər üzrə qərarları ölkə üçün məcburi xarakter daşımır, lakin güman edilir ki, əgər

o öz öhdəliklərinə ciddi yanaşırsa, çatışmazlıqların düzəldilməsi üçün tədbirlər görəcəkdir. Vurulan ziyanə görə pul kompensasiyasının məbləği müəyyən edilmir. Bununla əlaqədar olaraq, BMT-yə şikayətlər əhali arasında o qədər də populyar deyil. Lakin bu, Avropa Məhkəməsinə şikayət verməkdə gecikənlər üçün heç də pis şans deyil.

Ünvan sahibi şikayəti aldıqdan sonra o, qeydə alınır, bundan sonra onun qəbul edilən olub-olmaması və mahiyyəti yoxlanılır. İstər ərizənin qəbul edilən olub-olmadığının müəyyən edilməsi, istərsə də pozuntu barədə Komitənin rəy verməsi üçün hakimiyyət orqanları və ərizəçi ilə BMT arasında yazışma aparılır. Tərəflərin rəyi alındıqdan sonra qərar çıxarılır, o, hər iki tərəfə göndərilir. Bəzən BMT-nin müvafiq komitəsi qərarın icrasını izləyir.

Qərarlar ya əllə yazılmış, ya da çap olunmuş şəkildə qurbanıdan və ya onun səlahiyyət verdiyi şəxsdən qəbul edilir. Sonuncu halda səlahiyyəti təsdiq edən sənədin olması zəruridir. Anonim şikayətlər qəbul olunmur. Konvensiyanın qüvvəyə mindiyi tarixdən və fərdi şikayətlərin qəbul edilən olması barədə bəyanatın tarixindən savayı xüsusi vaxt məhdudiyyəti qoyulmur, yalnız *CERD* iş üzrə son qərarın qəbul edildiyi andan ən çoxu 6 ay keçməsinə tələb edir.

Lakin şikayətə olan inamı sarsıtmamaq üçün uzunmüddətli yubanmalara yol verməmək lazımdır. Siz şikayətin tərtib edilməsinə hüquqşünası və ya qeyri-hökumət təşkilatını cəlb edə bilərsiniz, lakin hakimiyyət orqanları və ya BMT bunda Sizə kömək etməyə borclu deyillər.

Şikayət BMT-yə verilməzdən əvvəl Sizin bütün məhkəmə və qeyri-məhkəmə (əgər Sizin problem üzrə belələri varsa) instansiyalarından keçdiyiniz ehtimal olunur. Yalnız şikayətiniz üzrə qərar gecikdirildiyi halda və ya aşağıdakı hallarda istisnaya yol verilir:

- mövcud vasitələr əlçatmazdırsa: yeni müvafiq hüquqi prosedur ümumiyyətlə yoxdursa və ya həmin prosedurdan istifadəyə imkan verilmirsə, yaxud cinayət işində hüquqi yardımdan istifadəyə imkan verilməyibsə və ya hüquqşünaslar arasında qorxu olduğuna görə həmin yardım səmərəli deyilsə; yaxud

- mövcud vasitələr səmərəsizdirsə: yeni müstəqil hakimlər yoxdursa, əvvəlki praktika real məhkəmə müdafiəsinin olmadığını göstərsə; məhkəməyə müraciəti mənasız edən pozuntu ənənəsi varsa və s.

Ölkənin uzun illərdən bəri BMT-yə daxil olduğunu və bütün konvensiyaları yerinə yetirdiyinə dair bir neçə dəfə hesabat verdiyini nəzərə alsaq, təbii ki, belə iddiaların ciddi əsaslandırılması tələb olunur.

CEDAW-dan savayı bütün konvensiyalar üzrə şikayətləri eyni ünvana göndərmək lazımdır: *CCPR*-in pozulmasına dair şikayətlər BMT-nin İnsan Hüquqları Komitəsinə (*Human Rights Committee*), *CERD*-in pozulmasına dair şikayətlər İrqi ayrı-seçkiliyin ləğvi Komitəsinə (*Committee on the Elimination of Racial Discrimination*), *CAT*-ın pozulmasına dair şikayətlər İşcəncələr əleyhinə Komitəyə (*Committee Against Torture*) göndərilməlidir. Bu təşkilatların hamısının ünvanı eynidir:

Petitions Team

Office of the High Commissioner for Human Rights

United Nations Office at Geneva

1211 Geneva 10, Switzerland

Факс: + 41 22 917 9022 (в частности, в срочных случаях)

Электронная почта: tb-petitions@ohchr.org

CEDAW-nın pozulmasına dair şikayətlərin göndərildiyi Qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyin ləğvi Komitəsinə

(Committee on the Elimination of Discrimination against Women) gəldikdə, onun ünvanı başqadır:

CEDAW

c/o Division for the Advancement of Women,
Department of Economic and Social Affairs
United Nations Secretariat
2 United Nations Plaza
DC-2/12th Floor
New York, NY 10017
United States of America
Fəks +1-212-963-3463

Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi

Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi (AİHM) yalnız İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında Avropa Konvensiyasının (İHAK) və onun əlavə protokollarının pozulmasına dair fərdi şikayətlərin araşdırılması üçün nəzərdə tutulmuş orqandır, İHAK 15 aprel 2002-ci ildən Azərbaycanda qüvvəyə minmişdir.

Buna görə də Siz Avropa Sosial Xartiyasının və ya Milli azlıqların müdafiəsinə dair Çərçivə Konvensiyasının pozulmasına görə AİHM-ə şikayət edə bilməzsiniz. Siz İHAK-da və ya onun protokollarında lazımi maddəni tapmalısınız. Ya da probleminizi bu və ya digər maddənin təsir dairəsinə düşən bir neçə hissəyə bölməlisiniz.

Məsələn, Siz işdən azad edilmisiniz və hesab edirsiniz ki, bunun səbəbi siyasi fəaliyyətinizdir və bütün məhkəmə instansiyalarından keçərək ədalətə nail ola bilməmişiniz. İHAK-da «əmək hüququna» aid maddə tapmağa çalışmayın. Əvəzində Siz siyasi baxışlara görə ayrı-seçkilikdən (İHAK-ın 14-cü maddəsi), birləşmək hüququnun pozulmasından (11-ci maddə), habelə məhkəmə

qeyri-müstəqilliyə və qərəzliliyə yol veribse, ədalətsiz məhkəmə araşdırmasından (6-cı maddənin 1-ci bəndi) şikayət edə bilərsiniz.

Əgər Avropa Məhkəməsinə şikayəti tərtib etməkdə Sizə kömək edə bilən hüquqşünasınız və ya hüquq müdafiəçiniz yoxdursa və onu özünüh müstəqil tərtib etməli olursunuzsa, ruhdan düşməyin. Yadda saxlayın ki, Sizin şikayətiniz üzrə son qərarın qəbul edildiyi andan şikayət vermə müddətinin bitdiyi anadək 6 ay vaxtınız var (həmin müddət Sizin göndərdiyiniz məktubdakı poçt ştamplı ilə müəyyən edilir), bu müddətdə şikayəti ətraflı tərtib etmək olar.

Çalışın ki, bu işi lotereyaya çevirməyəsınız və təsadüfə ümid bəsləyərək şikayətinizi kor-koranə yazmayasınız. Bilin ki, şikayətiniz qəbul edilərkən və icraata hazırlanarkən ona tələbkarlıqla yanaşaqclar, baxılmağa qəbul etdikdən sonra isə Azərbaycanın hakimiyyət orqanlarının rəyini soruşacaqlar. Buna görə də şikayətinizi Konvensiya maddələrinin mətninə yaxın tərzdə ifadə etməyə və bütün iradlarınızı sənədlərlə möhkəmləndirməyə çalışın. Yeri gəlmişkən, sənədlərin əsllərini deyil, yalnız surətlərini göndərmək lazımdır.

Daha bir tövsiyə: nəzərə alın ki, AİHM presedentlər əsasında, yəni əvvəllər baxılmış analoji işlər əsasında işləyir. Əgər məhkəmə Sizin işə bənzəyən hər hansı iş üzrə artıq qərar qəbul edibse, III bənddə ona istinad etməyiniz müsbət qərara nail olmaq şansınızı artırır.

Şikayət müəyyən formada verilir, onu Məhkəmənin bu ünvanıdakı İnترنت saytıdan yükləmək olar: <http://www.echr.coe.int>.

Şikayətinizin I bölməsi: «Tərəflər». Burada Sizin əlaqə məlumatlarınız və bioqrafik məlumatlarınız, habelə Sizin maraqlarınızı kimsə təmsil edirsə, onun haqqında məlumatlar verilməlidir (bu halda şikayətə etibarnamə əlavə

etmək lazımdır).

Şikayətinizin II bölməsi: «Faktların təsviri». Sizin bütün iradlarınız burada öz əksini tapır, buna görə də bütün qalan bölmələr Sizin ifadə etdiyiniz faktlarla ciddi surətdə uzlaşmalıdır. Təsvir etdiyiniz hadisəni şişirtməyə və ona ikimənalı yozula bilən elementlər daxil etməyə çalışmayın.

Şikayətinizin III bölməsi: «Ərizəçinin fikrincə Konvensiyanın və (və ya) onun protokollarının baş vermiş pozuntularının və onları təsdiq edən arqumentlərin təsviri». Burada əvvəlki bölmədə ifadə etdiyiniz faktlara istinadən aşağıdakı maddələrdən birinin və ya bir neçəsinin pozulduğunu əsaslandırmalısınız:

- a) Avropa Konvensiyası:
- Maddə 2. «Yaşamaq hüququ».
 - Maddə 3. «İşgəncələrin qadağan olunması».
 - Maddə 4. «Köləliyin və məcburi əməyin qadağan olunması».
 - Maddə 5. «Azadlıq və toxunulmazlıq hüququ».
 - Maddə 6. «Ədalətli məhkəmə araşdırması hüququ».
 - Maddə 7. «Qanunsuz cəzalandırılmamaq».
 - Maddə 8. «Şəxsi və ailə həyatına hörmət hüququ».
 - Maddə 9. «Fikir, vicdan və din azadlığı».
 - Maddə 10. «Fikri ifadə etmək azadlığı».
 - Maddə 11. «Yığıncaqlar və birləşmək azadlığı».
 - Maddə 12. «Nikah hüququ».
 - Maddə 13. «Səmərəli hüquqi müdafiə vasitələri hüququ».
 - Maddə 14. «Ayrı-seçkiliyin qadağan olunması».

b) İHAK-ın Əlavə Protokolu:

- Maddə 1. «Mülkiyyətin müdafiəsi».
- Maddə 2. «Təhsil hüququ».

- Maddə 3. «Azad seçki hüququ».

c) Protokol №4:

- Maddə 1. «Borca görə azadlıqdan məhrum etmənin qadağan olunması».

- Maddə 2. «Hərəkət etmək azadlığı».

- Maddə 3. «Vətəndaşların məcburi çıxarılmasının qadağan olunması».

- Maddə 4. «Əcnəbilərin kollektiv çıxarılmasının qarşısının alınması».

ç) Protokol №6:

- Maddə 1. «Ölüm cəzasının ləğvi».

- Maddə 2. «Müharibə zamanı ölüm cəzası».

d) Protokol №7:

- Maddə 1. «Əcnəbilərin çıxarılmasına dair prosedur təminatları».

- Maddə 2. «Cinayət işlərinə dair hökmlərdən ikinci instansiyaya şikayət vermə hüququ».

- Maddə 3. «Məhkəmə səhvinə görə kompensasiya».

- Maddə 4. «iki dəfə məhkum edilməmək və ya cəzalandırılmamaq hüququ».

- Maddə 5. «Ər-arvadın hüquq bərabərliyi».

IV bölmədə «İHAK-ın 35-ci maddəsinin 1-ci bəndinə uyğun olan» qeydlər öz əksini tapmalıdır, yəni milli səviyyədə bütün müdafiə vasitələrinin tükəndiyinə dair sübutlar göstərməlidir. Burada Sizin işiniz üzrə məhkəmə qərarlarının və digər qərarların siyahısı verilir (sonuncu qərardan 6 aydan artıq müddət keçməməlidir), habelə istifadə olunmayan müdafiə vasitələri sadalanır və bunun səbəbi izah edilir.

V bölmədə «Şikayətin predmeti və əvəzin ədalətli ödənilməsi üzrə ilkin tələblər» əks olunmalıdır. Sizin AİHM-dən nə gözlədiyiniz dəqiq və realistcəsinə ifadə edilməlidir.

VI bölmədə bu işdə istifadə edilən və ya istifadə edilmiş olan digər beynəlxalq mexanizmlər barədə, məsələn, BMT-yə şikayət barədə məlumatlar qeyd edilir.

VII bölmə Sizin iradlarınızı sübuta yetirən əlavə sənədlərin siyahısından ibarətdir. Sənədlərin əsllərini göndərməyin! Ehtiyac olduqda Siz onları sonradan təqdim edə bilərsiniz.

VIII bölmədə bu bəyanat ifadə edilir: «Beləliklə, bəyan edirəm ki, mənim bilik və inamıma görə hazırkı ərizədə verdiyim bütün məlumatlar düzgündür». Həmçinin tarix, ərizəçinin və ya onun nümayəndəsinin imzası qoyulur.

Ərizəni rəsmi dillərdə, yəni ingilis və ya fransız dilində yazmaq olar, bu, ən yaxşı variantdır, belə ki, dinləməyə hazırlanan sənədin mətni sonradan bu dillərdə tərtib ediləcəkdir. Lakin Siz tərcümənin keyfiyyətinə əmin deyilsinizsə, şikayəti savadlı Azərbaycan və ya rus dilində yazmaq daha yaxşıdır (prinsipcə onu Avroap Şurasına üzv olan ölkələrdə işlənən 40-dan çox dildən hər hansı birində yazmaq olar). Narahat olmayın: AİHM-in bu məqsəd üçün işə götürülmüş hüquqşünasları Sizin şikayətinizi baxılmaq üçün Məhkəmənin 2 rəsmi dilindən birində hazırlayacaqlar.

Bütün şikayətlər və sonrakı yazışmalar bu ünvan üzrə aparılır:

*European Court of Human Rights
Council of Europe
Strasbourg Cedex F-67075
France*

Şikayətiniz AİHM-də qeydə alındıqdan sonra Sizə işinzin nömrəsini göstərməklə rəsmi cavab göndərəcəklər. İş baxılmaq üçün qəbul edildikdən sonra Sizinlə və hakimyyəət orqanları ilə yazışma prosesi başlayır, həmin yazışmalar rəsmi dillərdə aparılır. Bu dövrdə Sizə hakimyyəət orqanları ilə barışiq sazişi (*friendly solution*) bağlamağı, yəni problemi Məhkəmənin baxışına çıxarmadan dostcasına həll etməyi təklif edə bilərlər. Məhkəmə praktikasında belə hallar olur və bu, «Məhkəmə Reqlamenti» (Prosedur Qaydaları) ilə nəzərdə tutulmuşdur. Məsələnin bu cür həllində Siz və ya hakimyyəət orqanları maraqlı deyilsinizsə, şikayət üzrə icraat davam etdirilir.

Daxili müdafiə vasitələrinin tükəndirilməsi

Həsən Babayev Azərbaycana qarşı iş üzrə qərara əsasən (36454/03 sayılı şikayət üzrə 27 may 2004-cü il tarixli qərar) daxili müdafiə vasitələrini tükəndirmək üçün keçilməli olan son instansiya Ali Məhkəmənin Plenumu deyil, Ali Məhkəmədir. Ola bilər ki, Ali Məhkəmə artıq qərar qəbul edib, lakin hansısa səbəbə görə onun surətini vermir. Əgər Siz həmin qərarı 6 aylıq müddət ərzində vaxtında ala bilməyəcəyinizdən şübhələnilirsinizsə, şikayəti AİHM-ə göndərərək çıxarılmış qərarın tarixini və xarakterini 16-cı bənddə göstərin, VII bölmədə isə qərarın surətini nə üçün şikayətə əlavə etmədiyinizi izah edin.

Elə də ola bilər ki, şikayətin bir hissəsi üzrə yenice çıxarılmış qərar Sizin əlinizdədir, amma şikayətin digər hissəsi üzrə qərarın çıxarılması üçün Siz hələ bütün instansiyalardan keçməmişiniz. Siz ikinci qərarı gözləyəne qədər şikayətin birinci hissəsi üzrə 6 aylıq müddət keçə bilər. Buna görə də şikayəti dərhal göndərin və iradlarınızı orada qeyd edin, ikinci şikayətiniz üzrə yekun qərarını isə

Məhkəməyə sonradan, yeni qərarı aldıqdan sonra göndərə bilərsiniz. Adətən bu müddət təxminən 1-1,5 ildən çox çəkmir, elə Sizin şikayətinizin baxılma növbəsi də orta hesabla bu qədər müddətdən sonra gəlib çatır.

Nadir hallarda elə təcili vəziyyətlər olur ki, bu zaman Siz bütün instansiyaları keçməmiş AİHM-ə müraciət edə bilərsiniz. Bu halda hadisələrin hazırkı gedişatının ərizəçi üçün nə kimi ağır nəticələrə gətirib çıxara biləcəyini (məsələn, o, ölkədən deportasiya oluna bilər) əsaslandırmaq lazımdır.

«Ədalətli kompensasiya» xaricdə necə başa düşülür

Aydın dərk etmək lazımdır ki, Sizin beynəlxalq şikayətinizi araşdıran beynəlxalq instansiyalar ilk növbədə hakimiyyət orqanlarını ölkədəki qanunvericiliyi və praktikanı İHAK-ın tələblərinə uyğun hala gətirməyə sövq etməkdə maraqlıdırlar. Onlar Sizin rəisinizi cəzalandırmayacaq, prokuroru və ya hakimi işdən çıxarmayacaq, Sizə «Avropa» miqyası baxımından başgicəlləndirən kompensasiya məbləği təyin etməyəcəklər. Çox vaxt Sizin işinizdə İHAK-ın pozulduğunun təsdiq edilməsi faktının özü yetərli kompensasiya sayılır. Ölkə isə AİHM-in qərarını yerinə yetirərək qanunlarda dəyişikliklər edər, hər hansı cəzaları ləğv edər, hüquqların yeni təminatlarını tətbiq edə bilər və s.

Lakin Konvensiyanın 41-ci maddəsinə əsasən Məhkəmə şikayətə baxılmasının nəticələri əsasında istər Konvensiyanın maddələrində nəzərdə tutulan hüquqların pozulması ucbatından baş verən maddi (*pecuniary damage*) və mənəvi ziyana (*non-pecuniary damage*) görə, istərsə də ədalətin bərpası üçün çəkilən xərclərə görə (hüquqşünasların işinə görə və s.) pul kompensasiyası təyin

edə bilər. Vurulmuş ziyanla Konvensiyanın pozuntusu arasında birmənalı şəkildə səbəbli əlaqə olmalıdır.

Nə kompensasiya edilir?

1. Bilavasitə Konvensiyanın maddələrində nəzərdə tutulan hüquqların pozulması nəticəsində yaranmış maddi ziyan: «Konvensiyanın 41-ci maddəsi əsasında kompensasiyanın tərkibinə daxil edilməli olan xərclərə gəldikdə, həmin xərclərin həqiqətən çəkildiyi və zəruri olduğu, habelə məbləğ etibarı ilə əğlabatan olduğu müəyyən edilməlidir» (bax: *the Nikolova v. Bulgaria judgment of 25 March 1999*).

2. Konvensiya ilə təmin edilən, lakin milli səviyyədə pozulmuş olan hüququn bərpasına cəhd edərkən çəkilmiş xərclər.

3. Avropa Məhkəməsinə şikayəti hazırlayarkən və Strasburqdakı araşdırmada iştirak edərkən çəkilmiş əğlabatan xərclər.

4. Mənəvi ziyan (əgər Məhkəmə təkcə pozuntu faktının təsdiq edilməsinin ərizəçinin tələbini təmin etmək üçün yetərli olmadığını hesab edərsə).

5. Əgər ziyan yetirilməsi faktı göz qabağındadırsa, amma bunun maddi sübutları yoxdursa, Məhkəmə öz praktikasından çıxış edərək kompensasiya məbdəğini öz mülahizəsinə əsasən təyin edə bilər.

Eyni zamanda, Azərbaycanın hakimiyyət orqanları ərizəçinin tələb etdiyi məbləğə etiraz edə bilərlər. Məsələn, onlar vəkilin qonorarının və nəqliyyat xərclərinin məbləğinin şişirdildiyini göstərə bilərlər, habelə aparılmış müalicənin dəyərini qiymətləndirə bilərlər və s. İstənilən halda son söz Məhkəməninindir.

Milli məhkəmələrdə çəkdiyiniz bütün xərclərin Sizə ödəniləcəyini gözləməyin. İşin Avropa Məhkəməsinə verilmək üçün hazırlanması, onunla yazışmaların aparılması

və sairəyə gəldikdə isə məsələ başqa cürdür.

İşləri hazırlayan hüquqşünasların xərclərinin kompensasiyası məsələsində Məhkəmə onların məbləğinin müəyyən rəqəm həddində təsbit edilməsinə meyl göstərir ki, hüquqşünaslar qonorarlarının şişirdilməsinə can atmasınlar. AİHM-in fikrincə, «məhkəmə iddialarının dəyərinin yüksək olması özlüyündə insan hüquqlarının səmərəli müdafiəsinə mane ola bilər. Xərclərin 50-ci (indiki 41-ci) maddə üzrə kompensasiyasına dair qərarlarında Məhkəmənin belə vəziyyəti təqdir etməsi düzgün olmazdı. Önemli olan budur ki, ərizəçilər Məhkəməyə şikayətlər verərkən lüzumsuz maliyyə çətinlikləri ilə qarşılaşmasınlar və Məhkəmə hesab edir ki, üzv dövlətlərdə hüquqşünaslar öz qonorarlarının məbləğinin təsbit edilməsi məsələsində əməkdaşlıq edəcəklər» – bax: Yrnq, Ceyms və Uebsterin işi üzrə qərar (*Young, James and Webster judgment of 18 October 1982. Series A no. 55, p. 8, § 15*).

Ziyanın məbləği Məhkəmə tərəfindən müəyyən edilərkən həmin məbləğdən tutulacaq istənilən vergi və rüsumların məbləğləri ona əlavə edilir. Həmin məbləğin ödənilməsinin 3 aydan artıq gecikdirildiyi hal üçün bank faizinin (dəbbə pulu) miqdarı da müəyyən edilir.

Bu və ya digər hüququnuzun pozulması nəticəsində məruz qaldığınız maddi itkiləri əsaslandıra bilmək üçün Sizə göstərilən hüquqi yardımla, vəkiliinizin nəqliyyat xərcləri ilə, tibbi məsləhət almağınızla, habelə müalicəinizlə bağlı bütün qəbzləri və çekləri toplayın. Vəkildən xahiş edin ki, Sizin şikayətinizi hazırlamağa nə qədər vaxt sərf etdiyini hesablasın. Təbii ki, vəkile çəkdiyiniz xərclərin heç də hamısını deyil, yalnız göstərdiyiniz maddənin pozulması ilə bağlı olan xərcləri Sizə kompensasiya edəcəklər.

Avropa Məhkəməsinin baxdığı QİÇS-lə bağlı işlər üzrə presedentlər kompensasiyanın məbləğinin nə qədər ola

biləcəyi barədə müəyyən təsəvvür yaradır.

Əgər qeyri-maddi ziyanı qiymətləndirməkdə çətinlik çəkirsinizsə, bunu AİHM-in etməsini xahiş edə bilərsiniz. Məhkəmə öz praktikasından çıxış edərək adətən kompensasiyanı bir neçə min avro məbləğində müəyyən edir.

Ayaqlarımıza əziyyət verməyə dəyərmi?

Bizim Azərbaycan praktikasında belə hallara heç də az təsadüf edilmir ki, şikayətçini özü və ya onun vəkili şikayəti qeydiyyat şöbəsinə vermək üçün Strasburqa səfər edəcəklərini elan edirlər, halbuki bu zaman poçtdan istifadə etmək olar. Avropa Məhkəməsinin presedentləri arasında belə nümunələr vardır və artıq məlumdur ki, AİHM zərurətdən irəli gəlməyən, yəni məhkəmə iclasında iştirakla bağlı olmayan Strasburq səfərlərini kompensasiya etmir.

Belə nümunələr «sovet» təfəkkürünün qalıqları üçün çox səciyyəvidir: insanlar düşünürlər ki, Strasburqda Avropa Məhkəməsinə hansısa «gizli» yol tapacaqlar və bu, şikayətin qəbul edilməsini və baxılmasını sürətləndirəcəkdir. Bəlkə də onlar ümid edirlər ki, Avropa kabinetində kiminsə şəxsən axıtdığı göz yaşı işin həllini irəlilədəcəkdir. Qısası, bizim Azərbaycan məhkəmələrinin stereotiplərini Avropa Məhkəməsinə şamil edirlər.

Əslində isə şikayətlər daxil olduqca onların baxılmağa hazırlanması proseduru prinsipcə bu cür manipulyasiyaların qarşısını alır, çünki bu zaman şikayətlər baxılmağa bir struktur tərəfindən hazırlanır, amma başqa struktur tərəfindən baxılır, özü də həmin struktur müxtəlif ölkələrdən olan çoxlu hakimlərdən ibarətdir. Lakin Siz səhhətinizə və AİHM-in presedentlərinə istinadən ümid edə bilərsiniz ki, Məhkəmənin sədri Sizin şikayətinizə prioritet

qaydasında baxılması barədə sərəncam verə bilər.

Ümumiyyətlə, ilkin mərhələlərdə Sizin Strasburqda və ya Cenevrədə olmanız heç də vacib deyil. Lazım gəlsə Sizi oraya çağıracaqlar. Həm də AİHM Sizin maddi vəziyyətinizi nəzərə alaraq şikayətə baxılması mərhələsində vəkilə çəkdiyiniz xərclərin bir hissəsini ödəyə bilər. Şikayətin hazırlanması və onunla bağlı yazışmalar mərhələsində bu cür yardımın orta məbləği (əgər şikayət qəbul edilərsə), Azərbaycan üçün təxminən 700 avro təşkil edir.

AVROPA İNSAN HÜQUQLARI MƏHKƏMƏSİNİN PRESEDENTLƏRİ

Artıq qeyd edildi ki, Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi (AİHM) bizim Milli məhkəmələrdən fərqli olaraq Konvensiya və presedentlər əsasında, yəni eyni və ya oxşar işlər üzrə əvvəllər qəbul edilmiş qərarlar əsasında işləyir. Presedentlər əhkam deyil və AİHM-in bu və ya digər problemə yanaşması zaman keçdikcə dəyişə bilər, buna görə də mümkün qədər yeni presedentləri seçmək lazımdır.

Şikayət barədə ilkin məlumat hansı dildə tərtib edilirsə-edilsin, qərar AİHM-in rəsmi dillərində, yəni ingilis və fransız dillərində (çox vaxt bu dillərin hər ikisində, bəzən isə yalnız birində) çıxarılır. Bu, şikayətçilər və hüquqşünaslar üçün xeyli çətinliklər yaradır. Lakin indi presedent xarakterli qərarların Azərbaycan və rus dillərinə tərcümələri istər İnternetdə, istərsə də çap olunmuş şəkildə mövcuddur, yaxud onların qısa xülasəsini AİHM-ə müraciətə dair tədris vəsaitlərində tapmaq olar.

Aşağıda Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinə (AİHM) təqdim edilən, İİV/QİÇS probleminin bu və ya digər aspektinə aidiyyəti olan və mahiyyətləri üzrə qərarlar

qəbul edilən şikayətlərin qısa təsviri verilir.

İşin ingilis və ya fransız dillərində tam mətnini AIHM-in saytından tapmaq olar. Bunun üçün HUDOC axtarış sisteminə girmək və əsas sözlərdən birinə, yəni ərizəçinin adına (*title*), işin nömrəsinə və ya qərarın tarixinə əsasən axtardığınız faylı tapmaq lazımdır.

Saytın ünvanı:
<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/search.asp?skin=hudoc-en>

Kompensasiya məbləğlərini istənilən tarixdə konverterin köməyi ilə milli valyutalardan ABŞ dollarına (son işlər üzrə isə avroya) çevirmək olar:

<http://www.oanda.com/convert/classic>

Kompensasiya alınması xəstəni məhkəməyə müraciət etmək hüququndan məhrum etməməlidir

Belye Fransaya qarşı (Bellet v. France), şikayət № 21/1995/527/613, 20.11.1995-ci il tarixli qərar. Konvensiyanın 6-cı maddəsinin 1-ci bəndinin pozulduğu təsdiq edildi, ziyana görə 1.000.000 fransız frankı, məhkəmə xərclərinə və digər məsrəflərə görə isə 50.000 fransız frankı² məbləğində kompensasiya təyin edildi.

Ərizəçi uşaqlıqdan hemofiliyadan əziyyət çəkirdi və ona tez-tez qan və onun komponentlərini köçürürdülər. 39 yaşında məlum oldu ki, o, İİV virusuna yoluxub. 1990-cı ilin mayından 1994-cü ilin yanvarına qədər o, kompensasiya tələb edərək Dövlət Qanköçürmə Fondu ilə məhkəmə çəkişmələri apardı. 1992-ci ildə o, kompensasiya aldı, lakin onun məbləği yetərli deyildi, buna görə də məhkəmə çəkişməsini davam etdirdi. Lakin istər Apellyasiya, istərsə

² Müvafiq surətdə 197.176 və 9.859 ABŞ dolları.

də Kassasiya Məhkəməsi hesab etdilər ki, onun şikayət hüququ yoxdur, çünki «tam kompensasiya» almışdır. Məhkəmələr kompensasiya haqqında qanuna istinad etdilər, həmin qanun kompensasiya almış şəxslər tərəfindən şikayət verilməsini qadağan edirdi. Ərizəçi iddia etdi ki, onun başqa çıxış yolu yox idi, çünki müalicə pul tələb edirdi. AIHM ərizəçinin əlavə kompensasiya barədə tələblərinin nə dərəcə haqlı olması məsələsinə toxunmasa da, hər halda onun işində Konvensiyanın 6-cı maddəsinin 1-ci bəndinin pozulduğunu təsdiq etdi (çünki o, məhkəməyə müraciət etmək imkanından məhrum edilmişdi) və kompensasiya təyin etdi.

QİÇS xəstələrinin iddiaları üzrə məhkəmə prosedurlarının uzun sürməsi

Valye Fransaya qarşı (Vallée v. France), şikayət № 2/1994/449/528, 19.04.1994-cü il tarixli qərar. Konvensiyanın 6-cı maddəsinin 1-ci bəndinin pozulduğu təsdiq edildi, mənəvi ziyana görə 200.000 fransız frankı, məhkəmə xərclərinə görə isə 59.300 fransız frankı³ məbləğində kompensasiya təyin edildi.

Hemofiliya xəstəliyinə düçar olan ərizəçi tez-tez qanköçürmədən istifadə edirdi. O, QİÇS-ə yoluxdu və bilmədən rəfiqəsini də bu xəstəliyə yoluxdurdu, onun 4 qardaşı da bu xəstəliyə yoluxdular. Tibbi işçilərinin səhlənkarlığı ucbatından xəstəliyə yoluxduğunu güman edən ərizəçi kompensasiya almaq üçün Rifah, Sağlamlıq və Sosial Müdafiə Nazirinə ərizə verdi, lakin müraciəti rədd edildi. Bu dövrdə İİV-ə yoluxmuş 1250 hemofiliya xəstəsi aşkar edildi, bunlardan 649 nəfər, o cümlədən də ərizəçi

³ Müvafiq surətdə 34.278 və 10.163 ABŞ dolları.

müraciətlərinə rədd cavabı alaraq məhkəməyə şikayət etdilər. Ərizəçi 1989-cu ilin dekabrından 1994-cü ilin martınadək hakimiyyət orqanları ilə məhkəmə çəkişmələri apardı. Bu dövrdə o, Fondan müəyyən kompensasiya aldı. AİHM ərizəçinin ağır xəstəliyini nəzərə alaraq hesab etdi ki, bu halda məhkəmə prosedurlarının ağlabatan müddətdə davam etməsi prinsipi pozulub və ona kompensasiya təyin etdi.

Qanköüpmə vasitəsilə QİÇS-ə yoluxmuş qurbanlara məhkəmə proseslərinin həddən artıq uzanmasına görə kompensasiya ödənilməsi ilə bağlı olan, Konvensiyanın 6-cı maddəsinin 1-ci bəndinin pozulduğunun müəyyən edildiyi analogi işlər: Karakaya Fransaya qarşı (Karakaya v. France), şikayət № 12/1994/459/540, 23.08.1994-cü il tarixli qərar; Leterm Fransaya qarşı (Leterme v. France), şikayət № 111/1997/895/1107, 29.04.1998-ci il tarixli qərar; Pelo Fransaya qarşı (Pailot v. France), şikayət № 93/1997/877/1089, 22.04.1998-ci il tarixli qərar; Rişar Fransaya qarşı (Richard v. France), şikayət № 106/1997/890/1102, 22.04.1998-ci il tarixli qərar; F.E. Fransaya qarşı (F.E. v. France), şikayət № 60/1998/963/1178, 30.10.1998-ci il tarixli qərar.

Deme Fransaya qarşı (Demai v. France) işdə (şikayət № 22/1994/469/550, 27.10.1994-cü il tarixli qəra) və Marlen Frasaya qarşı (Marlhens v. France) işdə (şikayət № 22/1995/528/614, 23.05.1995-ci il tarixli qərar) Konvensiyanın 6-cı maddəsinin 1-ci bəndinin pozulduğu barədə ərizələr AİHM tərəfindən qəbul edildi, lakin tərəflər arasında barışıq sazişi (dostcasına həll) əldə edildiyinə görə işlərin siyahısından çıxarıldı.

QİÇS-dən vəfat etmiş hemofiliya xəstələrinin qohumlarına kompensasiya

X. Frasaya qarşı (X v. France), şikayət № 81/1991/333/406, 24.03.1992-ci il tarixli qərar. Konvensiyanın 6-cı maddəsinin 1-ci bəndinin pozulduğu müəyyən edildi. Mənəvi ziyana görə 150.000 fransız frankı, məhkəmə xərclərinə görə isə 30.000 fransız frankı⁴ məbləğində kompensasiya təyin edildi.

Hemofiliyaya mübtəla olan xəstənin dövlətə qarşı məhkəmə çəkişməsində udduğu bu iş presedent təşkil etdi. Qanköçürmə vasitəsilə İİV-ə yoluxmuş xəstə əmək qabiliyyətinin olmamasına görə dövlətdən kiçik miqdarda müavinət alırdı. O, kompensasiya ala bilmədiyinə görə məhkəməyə ərizə verdi və 2 ildən artıq müddət ərzində öz hüquqlarını milli məhkəmələrdə müdafiə etməyə çalışdı. Sonra isə prosedurun əsassız uzadılması ilə bağlı AİHM-ə şikayət verdi. Fransız məhkəmələrində prosedurlara təxminən 2 il vaxt sərf olunmasına baxmayaraq, bu müddət QİÇS xəstələri üçün yolverilməz idi, çünki onların ömrü 16,7 aydan 28,5 aya qədər davam edirdi. AİHM-in qərarını təxminən 1 ay qalmış ərizəçi öldü. Qeyd etmək lazımdır ki, əgər qurban artıq ölübsə, AİHM onun ölümündən sonra milil səviyyədə məhkəmə prosedurlarının uzadıldığı barədə verilmiş şikayətləri təmin etmir (bax: A və başqaları Danimarkaya qarşı iş). Lakin bu halda AİHM qərara aldı ki, valideynlər ərizəçinin yerini tutmaq hüququna malikdirlər. AİHM hesab etdi ki, X-in işində əğlabatan müddət həddi pozulub və mərhumun valideynlərinə kompensasiya təyin etdi.

⁴ Müvafiq surətdə 26.565 və 5.313 ABŞ dolları.

A. və başqaları Danimarkaya qarşı (A. and others v. Denmark), şikayət № 60/1995/566/652, 22.01.1996-cı il tarixli qərar. Konvensiyanın 6-cı maddəsinin 1-ci bəndinin pozulduğu müəyyən edildi, mənəvi ziyana görə 100.000 Danimarka kronu, məhkəmə xərclərinə görə isə 234.938 Danimarka kronu⁵ məbləğində kompensasiya təyin edildi (hüquqi yardım qismində Avropa Şurasından ərizəçinin aldığı 27.964 fransız frankı sonuncu məbləğdən çıxıldı).

Bu iş üzrə on ərizəçi ya Danimarka xəstəxanalarında qanköçürmə nəticəsində İİV virusuna yoluxmuş qurbanlar, ya da bu xəstəlikdən ölənlərin qohumları idilər. Danimarka Hemofiliya Xəstələri Assosiasiyası 1987-ci ildə təxminən doxsan hemofiliya xəstəsinin İİV virusuna yoluxduğunu müəyyən etdi. Assosiasiya zərərçəkənlərə könüllü kompensasiya haqqında qanunvericilik aktlarının qəbul edilməsinin zəruri olduğuna parlamenti inandırdı. Ölənlərin vərəsələrinə də kompensasiya düşürdü. Ərizəçilərin tapşırığı əsasında Assosiasiya iddia qaldırdı və 1987-ci ilin dekabrından 1995-ci ilin fevralınadək Daxili İşlər Nazirliyinə (sonra isə Səhiyyə Nazirliyinə), Milli Səhiyyə Şurasına “Novo-Nordisk A/S” kompaniyasına və Milli Qan Zərdabı İnstitutuna qarşı məhkəmə çəkişməsi apardı. Lakin iddialar yalnız qismən təmin edildi. Araşdırma müddətində üç ərizəçi vəfat etdi və onların şikayətləri qohumları tərəfindən davam etdirildi. AİHM qərara aldı ki, üç ərizəçidən savayı qalan ərizəçilərə münasibətdə məhkəmə araşdırmasının ağlabatan müddətdə həyata keçirilməsi tələbi pozulub, belə ki, həmin üç ərizəçinin xəstə qohumları milli məhkəmələrə iddia ərizələri verilənə qədər vəfat etmişdilər.

⁵ Müvafiq surətdə 17.498 və 41.110 ABŞ dolları (çıxılan məbləğ – 5.532 ABŞ dolları).

Anra Fransaya qarşı (Henra v.France), şikayət № 110/1997/894/1106, 29.041998-ci il tarixli qərar. Konvensiyanın 6-cı maddəsinin 1-ci bəndinin pozulduğu müəyyən edildi; mənəvi ziyana görə 200.000 fransız frankı məbləğində, məhkəmə xərclərinə və digər məsrəflərə görə 42.210 fransız frankı⁶ məbləğində kompensasiya, habelə, kompensasiyanın ödənilməsinin gecikdirildiyi təqdirdə illik 3,36% cərimə təyin edildi.

Yetkinlik yaşına çatmayan ididaçı İİV-ə yoluxmuş valideynlərdən doğulmuş və özü də İİV-ə yoluxmuşdu. Onun atası hemofiliya xəstəsi idi və hesab edirdi ki, özü və ailəsi qanköçürmə zamanı hakimiyyət orqanlarının səhlənkarlığı nəticəsində xəstəliyə yoluxublar. Məhkəmə çəkişmələrinin getdiyi müddətdə hər iki valideyn QİÇS-dən vəfat etdilər. Valideynlərin ölümünə az qalmış onların hər üçü qan köçürülən pasiyentlərə və hemofiliya xəstələrinə kompensasiya ödəyən fondan kompensasiya aldılar. Ərizəçinin atası öldükdən sonra dövlət qanköçürmə zamanı QİÇS-ə yoluxan şəxslərə və QİÇS-dən zərər çəkən hemofiliya xəstələrinə 2.000.000 frank məbləğində kompensasiya təyin etdi, bu isə öncə ödənilmiş məbləğdən çox idi. İddiaçı hər üç ailə üzvü (özü və vəfat etmiş valideynləri) üçün kompensasiya məbləğləri arasındakı fərqi almaq məqsədilə qəyyumu vasitəsilə məhşkəməyə müraciət etdi. AİHM-ə ilk şikayətini verdikdən sonra barışıq sazişi əldə edildi. Lakin 2 ildən artıq vaxt keçsə də hakimiyyət orqanları sazişi yerinə yetirmədilər. İddiaçı kompensasiya müddətinin əqlabatən həddi aşmasından şikayət etdi və AİHM bununla razılaşdı. Digər məsələlərlə yanaşı, AİHM qeyd etdi ki, hətta məhkəmənin iş yükünün çox olması nəzərə alınsa belə, bu cür prosedurların uzadılması

⁶ Müvafiq surətdə 33.191 və 7.005 ABŞ dolları.

yolverilməzdir, çünki iddiaçı anadangəlmə QİÇS xəstəsidir və kompensasiyanın yubadılmasına onun ömrü çatmaya bilər.

QİÇS xəstəsi olan əcnəbinin ölkədən çıxarılaraq lazımi müalicə şəraitinin olmadığı ölkəyə göndərilməsi

D Böyük Britaniyaya qarşı (D. v. the United Kingdom), şikayət № 146/1996/767/964, 21 aprel 1997-ci il tarixli qərar. Müəyyən edildi ki, 3-cü maddə pozulmuşdur, 2-ci maddə üzrə şikayəti araşdırmağa ehtiyac yoxdur, 8-ci maddə üzrə hər hansı ayrıca problemlər yaranmamışdır, habelə 13-cü maddə pozulmamışdır. Məhkəmə xərclərinə və digər məsrəflərə görə 35.000 funt sterlinq⁷ məbləğində kompensasiya təyin edildi, hüquqi yardım qismində Avropa Şurasının verdiyi 33.216 fransız frankı həmin məbləğdən çıxıldı.

Şərqi Karib sakini olan ərizəçi Qatvik aeroportunun immiqrasiya xidməti tərəfindən iri kokain kütləsi ilə saxlanılmışdı, o, ittiham olunaraq 6 il həbs cəzasına məhkum edildi və həmin müddətin yarısını çəkdikdən sonra vaxtından əvvəl azad edildi. Həbsxanada onda İİV infeksiyası aşkar edildi, güman ki, o, Böyük Britaniyaya gəlməzdən əvvəl bu virusa yoluxmuşdu. Həbsxanadan azad edildikdən sonra ərizəçinin vəkilləri onun vətəninə deportasiya olunmaması barədə xahişlə müraciət etdilər, çünki bu, onun müalicəsini yarımçıq qoyacaq və bmrünü qısaldacaqdı. Onun yaxın qohumlarının hamısı ABŞ-a mühacirət etmişdilər. Ərizəçi yerli məhkəməyə şikayət verdi və işi uduzdu. AİHM işi araşdıraraq hesab etdi ki, ərizəçinin vətəninə deportasiyası qəddar rəftara bərabər olardı.

⁷ 57.204 ABŞ dolları, 5.782 dollarlıq Məhkəmə yardımı çıxılmaqla.

B.B. Fransaya qarşı (B.B. v. France), şikayət № 47/1998/950/1165, 7 sentyabr 1998-ci il tarixli qərar. Ərizəçinin Fransada qalmasına icazə verliidiyinə görə şikayət siyahıdan çıxarıldı.

Ərizəçi Konqo Demokratik Respublikasının vətəndaşı olan əcnəbi idi, o, QİÇS virusundan, eyni zamanda Kapoşi sindromundan əziyyət çəkirdi və onda kəskin immunosupressiya simptomları vardı. Onun siyasi sığınacaq haqqında ərizəsi rədd edildi, amma iki qardaşı Fransada, ikisi isə Belçikada sığınacaq aldılar. O, narkotik vasitələrin qanunsuz dövriyyəsində və ölkə ərazisində qanunsuz qalmaqda ittiham olunaraq məhkum edildi. Azad edildikdən sonra onu ölkəsinə göndərmək istədilər, lakin o, bu qərardan şikayət Verdi və belə əsas gətirdi ki, Zairdə QİÇS-in müalicəsi mümkün deyil (o, Fransaya Zairdən gəlmişdi və onu bu ölkəyə qaytarmaq istəyirdilər). Nəticədə DİN onun ölkədə prefektin nəzarəti altında yaşaması və xəstəxanada müalicə olunması barədə əmr qəbul etdi, lakin Zairdə QİÇS-in müalicəsi ilə bağlı vəziyyət dəyişəcəyi təqdirdə onun ölkədən çıxarılması istisna olunmurdu. Hakimiyyət orqanlarının ərizəçini müalicə etdiklərini və onun ölkədən çıxarılması üzrə heç bir faktiki addım atmadıqlarını nəzərə alaraq, AİHM bunu barışıq sazişi olmasa da, hər halda məsələnin həlli hesab etdi. Bununla əlaqədar olaraq, iş siyahıdan çıxarıldı, lakin qərara alındı ki, yeni hallar yaranarsa, o, baxılmalı işlərin siyahısında bərpa oluna bilər.

N Böyük Britaniyaya qarşı (N. v. United Kingdom), şikayət № 26565//06, Konvensiyanın 3-cü maddəsinin pozuntusu ilə bağlı hakimiyyət orqanları ilə yazışmalar aparılır.

Uqanda vətəndaşı olan ərizəçi qadın Böyük

Britaniyaya müalicə üçün gəlmişdi. Bir neçə aydan sonra məlum oldu ki, o, QİÇS xəstəsidir, özü də xəstəlik inkişaf mərhələsindədir. Onun sığınacaq barədə ərizəsi əsassız hesab olunaraq rədd edildi, hakimiyyət orqanları hesab etdilər ki, xəstəliyin bu mərhələsində o, Uqandada QİÇS-dən kifayət qədər uğurla müalicə oluna bilər. Ərizəçi şikayət etdi ki, bu vəziyyətdə Uqandaya qayıtması onun ömrünü qısalda bilər və onu ciddi fiziki və ruhi iztirablara məruz qoya bilər.

QİÇS-ə yoluxma barədə məhkəmə materiallarının konfidensiallığının pozulması

Z Finlandiyaya qarşı (Z. v. Finland), şikayət № 9/1996/627/811, 25.01.97-ci il tarixli qərar. Konvensiyanın 8-ci maddəsinin pozulduğu müəyyən edildi, mənəvi ziyana görə 100.000 fin markası, məhkəmə xərclərinə görə isə 160.000 marka⁸ kompensasiya təyin edildi, hüquqi yardım qismində verilmiş 10.835 fransız frankı həmin məbləğdən çıxıldı.

Ərizəçi Keniya vətəndaşı ilə nikahda olmuş Finlandiya vətəndaşıdır. O, 1990-cı ildə İİV-ə yoluxmuşdur. 1992-ci ildə ərizəçinin əri zorlamada ittiham olunurdu və işi məhkəmədə idi. Ərinin qan analizi yoxlanılarkən İİV-ə yoluxduğu bəlli oldu. O, 1991-1992-ci illərdə zorladığı bir neçə qadının arasında bilərəkdən QİÇS-i yaymaqda şübhəli bilindi və bu əməl qəsd niyyəti olmadan adam öldürmə kimi təsvif edildi. Ərizəçi öz xəstəliyi barədə məlumatların yayılmasından yaxa qurtarmaq üçün polisdə ərinə qarşı ifadə vermədi. Onun ərini müalicə etmiş həkimlər məhkəmədə ifadə verdilər, həmçinin tibbi sənədlər müsadirə

⁸ Müvafiq surətdə 20.571 və 32.914 ABŞ dollar dolları (1.975. dollarlıq Məhkəmə yardımı çıxılmaqla).

olundu, onlar göstərirdi ki, əri ərizəçinin xəstəliyindən xəbərdar idi və İİV testindən keçmək tələbini yerinə yetirməkdən boyun qaçırırdı. QİÇS simptomları belə düşünməyə əsas verirdi ki, ərizəçinin əri təxminən bir il əvvəl xəstəliyə yoluxmuşdu. Məhkəmə prosesinin gedişində işin mahiyyəti barədə informasiya, o cümlədən ərizəçinin tam adı və diaqnozu çoxtiraclı qəzetlərin səhifələrinə çıxarıldı. Ərizəçi bunu konfidensiallığın pozulması kimi qiymətləndirdi. AİHM hesab etdi ki, nə məhkəmədə həkimlərin dindirilməsi, nə də tibbi sənədlərin müsadirə olunaraq işin materiallarına daxil edilməsi şəxsi və ailə həyatı sirrinin qorunması hüququnu (Konvensiyanın 8-ci maddəsi) pozmayıb, lakin materialların üzərindən məxfiliyin 10 ildən sonra götürülməsi barədə məhkəmə qərarı və informasiyanın mətbuata sızması həmin hüququn pozuntusunu təşkil edir. Ərizəçiyə kompensasiya təyin edildi.

Homoseksualistlərin işdən azad edilməsi

Lastiq-Prin i Bekett Birləşmiş Krallığa qarşı (Lustig-Prean and Beckett v. United Kingdom), şikayətlər №№ 31417/96 və 32377/96, 27.09.1999-cu il tarixli qərar. Konvensiyanın 8-ci maddəsi pozulmuşdur.

Ərizəçilər donanmada müvafiq surətdə 12 və 22 il xidmət etmiş homoseksualistlər idi. Onların birincisi barədə komandirinə anonim məktub gəldi, orada onun seksual oriyentasiyasından danışılırdı və deyilirdi ki, guya o, İİV-ə yoluxub. İkinci ərizəçiyə isə məzuniyyət vermədilər, çünki onu QİÇS testindən keçirmək istəyirdilər. O öz seksual oriyentasiyası barədə gəminin kapellanı (keşişi) ilə söhbət etmişdi, sonuncu isə bunu komandirə xəbər vermişdi. Nəticədə hər iki donanma qulluqçusu öz seksual

oriyentasiyaları və cinsi əlaqələri ilə bağlı xidməti polis tərəfindən dindirildilər, sonra isə donanmadan vaxtından əvvəl tərxis olundular. Onlar Müdafiə Nazirliyinə qarşı iddia qaldıraraq onun silahlı qüvvələrdə homoseksualistlərə qarşı siyasətinin «məntiqsiz» olduğunu bildirdilər və onların oriyentasiyasının donanmada qulluğa mənfi təsir göstərdiyi barədə rəyi şübhə altına aldılar. AİHM hesab etdi ki, nə iddiaçıların cinsi oriyentasiyası ilə bağlı araşdırmaları, nə də onların homoseksualist olduqlarına görə qulluqdan tərxis olunmalarını Konvensiyanın 8-ci maddəsinin 2-ci bəndi ilə əsaslandırmaq olmaz.

Bu iş, eləcə də Perkins və P. Birləşmiş Krallığa qarşı (şikayətlər №№ 43208/98 və 44875/98, 22.10.2002-ci il tarixli qərar), Smit və Qredi Birləşmiş Krallığa qarşı (şikayətlər №№ 33985/96 və 33986/96, 27.09.1999-cu il tarixli qərar) işlər QİÇS-lə birbaşa bağlı deyil, lakin araşdırma zamanı homoseksuallığın QİÇS-lə əlaqələndirilməsi göstərir ki, donanmanın rəhbərliyinin fikrincə, homoseksuallar donanma üçün mənəviyyatın pozulmasından savayı həm də QİÇS-in yayılması təhlükəsini doğururdular.

Sadomazoxizm

Laskey, Caqqard və Braun Böyük Britaniyaya qarşı (Laskey, Jaggard and Brown v. the United Kingdom), şikayətlər №№ 109/1995/615/703-705, 20.01.1997-ci il tarixli qərar. Konvensiyanın 8-ci maddəsi pozulmamışdır.

Digər bir işin istintaqının gedişində polis çoxlu sayda sadomazoxist yönümlü homoseksual filmlər müsadirə etdi, orada ərizəçilər və 44 nəfər kişi əks olunmuşdu, onlardan biri yetkinlik yaşına çatmayan şəxs idi. Bütün filmlər iştirakçıların razılığı ilə çəkilmiş və ciddi bədən xəsarətlərinə

səbəb olmamışdı, onların heç biri satış məqsədilə yayılmamışdı. İş araşdırılarkən bilərəkdən bədən xəsarəti yetirmə ittihamından savayı həm də belfə fikir bildirildi ki, bu yolla sadomazoxistlər bir-birinin sağlamlığına ziyan yetirə bilərdilər, hətta bir-birini QİÇS-ə yoluxdura bilərdilər. Ərizəçilər AİHM-ə şikayət edərək bildirdilər ki, şəxsi həyatlarına müdaxilə baş verib. Lakin AİHM hesab etdi ki, onların təqibi sağlamlığın qorunması baxımından demokratik cəmiyyətdə zəruri idi və müəyyən etdi ki, Konvensiyanın 8-ci maddəsi pozulmamışdır.

İddiaçının QİÇS-ə yoluxması ehtimalı haqqındakı məqaləyə cavab olaraq qəzetin təhqir olunması

Andreas Vabl Avstriyaya qarşı (Andreas Wabl v. Austria), şikayət № 24773/94, 21.03.2000-ci il tarixli qərar. Konvensiyanın 10-cu maddəsi pozulmamışdır.

Parlamentin müxalifətçi deputatı olan ərizəçi etiraz aksiyasında iştirak etmişdi. Aksiya dağıldıqdan sonra polis əməkdaşı deputatı onun qoluna xəsarət yetirməkdə ittiham edərək tələb etdi ki, deputat QİÇS testindən keçirilsin. Prokurorluq işə xitam versə də, mətbuat məsələni şişirdərək nəinki xəsarət ucbatından QİÇS-ə yoluxma ehtimalını geniş müzakirə etdi, həm də deputatın nüfuzunu şübhə altına aldı, çünki QİÇS əhalinin əksər hissəsində qorxu və antipatiya doğur. Deputat bu kampaniyanı «nasist jurnalistikası» adlandırdıqda qəzet ondan məhkəməyə şikayət etdi və həmin ifadənin işlədilməsinə qadağa qoyulmasına nail oldu. Yerli məhkəmə hesab etdi ki, iddiaçı yol verilən tənqid həddini aşaraq qəzeti təhqir edib (müharibədən sonra nasizm Avstriyada cinayət qaydasında cəzalandırılan əməldir). AİHM bu rəyi müdafiə edərək onu da qeyd etdi ki, iddiaçı böhtana məruz qaldığını

əsas gətirərək qəzetə qarşı iddia qaldıra bilərdi, lakin bunu etməmişdir. Bundan başqa, təhqiramiz olmayan başqa ifadələrlə mətbuatda fikrini bildirmək ona qadağan olunmamışdı. Buna görə də AİHM Konvensiyanın 10-cu maddəsinin pozulmadığını müəyyən etdi.

QİÇS-dən vəfat etmiş homoseksual tərəfdaşın əmlak mirası

Karner Avstriyaya qarşı (Karner v. Austria), şikayət № 40016/98, 24.07.2003-cü il tarixli qərar. Konvensiyanın 8-ci maddəsi ilə birgə götürülməklə 14-cü maddənin pozulduğu müəyyən edildi, məhkəmə xərclərinə və digər məsrəflərə görə 5.000 (beş min) avro məbləğində kompensasiya təyin edildi.

Homoseksual olan iddiaçı öz homoseksual tərəfdaşı ilə bir mənzildə yaşayırdı, sonuncu həmin mənzili bir il əvvəl öz adına icarəyə götürmüşdü. 2 ildən sonra ərizəçinin tərəfdaşı öldü, bundan əvvəl o, iddiaçını öz vərəsəsi təyin etmişdi. Bir müddət sonra mənzilin sahibi mərhumla bağlanmış icarə müqaviləsinə xitam verilməsi barədə iddia qaldırdı. Birinci və apellyasiya instansiyası məhkəmələri icarə haqqında qanunun normasını nəzərə aldılar, həmin norma ailə üzvlərinin vərəsəlik hüququna malik olduqları təqdirdə icarəyə götürülmüş mülkiyyəti vərəsəyə vəsiyyət etməyə icazə verirdi, özü də bu norma nikaha girmədən 3 ildən artıq birlikdə yaşayan və birgə ev təsərrüfatı aparan şəxsləri də nəzərdə tuturdu. Lakin Ali Məhkəmə hesab etdi ki, qanunda «həyat yoldaşı» ifadəsindən istifadə edilməsi yalnız əks cinsdən olan şəxslərə aiddir. AİHM-ə şikayət verdikdən sonra iddiaçı öldü, onun anası isə icarəyə götürülmüş evdən imtina etdi, lakin dövlət notariusu əmlakı miras qismində qəbul etmək istəyən hər hansı naməlum vərəsələri tapmaq üçün sorğular verdi. Məhkəmə hesab etdi

ki, bu halda söhbət Konvensiyanın üzvü olan bütün ölkələrə aidiyyəti olan mühüm məsələdən gedir və ayrı-seçkiliyə qoyulan qadağa bu işdə pozulmuş və şəxsi həyata müdaxilə baş vermişdir.

QİÇS xəstəsi olan məhbusun həbsdə saxlanmasının qanuniliyi

Jelfmann Fransaya qarşı (Gelfmann v. France), şikayət №25875/03, 14.12.2004-cü il tarixli qərar. Konvensiyanın 3-cü maddəsi pozulmamışdır.

Həbsdə alınana qədər QİÇS xəstəliyinə yoluxmuş ərizəçi ağır ittihamlarla azadlıqdan məhrum edilmə cəzasına məhkum olunmuşdu. O, AİHM-ə Konvensiyanın 3-cü maddəsi (qeyri-insani rəftar) üzrə şikayət edərək bildirdi ki, onun sağlamlıq durumu həbsxanada saxlanması ilə bir araya sığmır. Məhkəmə qeyd etdi ki, ərizəçi lazımi tibbi yardım alır və hazırda onun sağlamlıq durumu o dərəcədə pis deyil ki, 3-cü maddənin pozulduğunu hesab etmək üçün əsas olsun. İstənilən halda, sonradan ekspertlərin rəyi dəyişərsə, ölkə qanunvericiliyi məhbusu səhhəti ilə bağlı azad etməyə imkan verir.

Homoseksualistin QİÇS-ə görə əsassız olaraq azadlıqdan məhrum edilməsi

Enhorn İsveçə qarşı (Enhorn v. Sweden), şikayət № 56529/00, 25.01.2005-ci il tarixli qərar. Konvensiyanın 5-ci maddəsinin 1-ci bəndinin pozulduğu müəyyən edildi, mənəvi ziyana görə 12.000 avro, məhkəmə xərclərinə və digər məsrəflərə görə isə 2.083 avro təyin edildi.

İddiaçı homoseksualistdir. Məlum olmuşdu ki, o, QİÇS-ə yoluxub və cinsi əlaqədə olduğu tərəfdaşını da bu

xəstəliyə yoluxdurub. Buna baxmayaraq, iddaçı öz davranışını dəyişmir, çoxlu spirtli içki içir və həkimlərin çağırışına heç bir cavab vermirdi. Buna görə tibb müəssisəsinin işçisi onun xəstəxanada məcburi təcrid halında saxlanmasını tələb etdi, özü də onun oraad saxlanma müddəti uzadılırdı. O, xəstəxanada tibb işçilərinin nəzarəti altında olsa da, 5 dəfə qaçmağa nail olmuşdu. Dördüncü qaçışdan sonra o, 2 il, beşincidən sonra isə 3 il gizlənmişdi. 2002-ci ildə iddiaçının olduğu yer aşkar edildi, lakin tibbi işçisi belə rəy verdi ki, iddiaçının təcrid halında saxlanmasına daha ehtiyac yoxdur. İddiaçı bu müddətdə özünü təmkinil apardığına, cinsi əlaqəyə girmədiyinə, hkimlərin qəbuluna getdiyinə dair dəlillər təqdim etdi və bildirdi ki, onun azadlıqdan məhrum edilməsinə ehtiyac yox idi. Son nəticədə AİHM hesab etdi ki, Konvensiyanın 5-ci maddəsinin 1-ci bəndi (azadlıq hüququ) pozulub və mənəvi ziyanə görə kompensasiya təyin etdi.

Presedentlərdən istifadə

Biz Siyə israrla məsləhət görürük ki, birinci instansiyadan başlayaraq şikayətlərinizdə İnsan hüquqları və əsas azadlıqlar haqqında Konvensiya ilə qorunan hüquqlara, eləcə də AİHM-in presedentlərinə istinad edəsiniz. Bəzi vəkllər və şikayətçilər bunu etməməyə üstünlük verir və belə hesab edirlər ki, Konvensiyanın və ya onun protokollarının bu və ya digər maddələrinin pozulduğu barədə danışmaq yalnız o halda mənə kəsə bilər ki, milli məhkəmələr müvafiq hüquqların qorunması üzrə funksiyalarını yerinə yetirməsinlər. Hesab edilir ki, rayon məhkəməsinə verilən şikayətdə Avropa hüququnun konvensiyalarına və presedentlərinə istinad etməyiniz öz erudisiyanızın lüzumsuz nümayişi kimi və «demaqogiya»

kimi görünə bilər.

Lakin yaddan çıxarmayaq ki, AİHM yalnız birinci instansiya məhkəmələrində araşdırma predmeti olmuş pozuntulara baxır. Bu nöqteyi-nəzərdən Konvensiya müddələrinin pozulmasının vurğulanması və presedentlərə istinad edilməsi təkcə müdafiə taktikası deyil, həm də gələcəkdə AİHM-ə müraciət zamanı şikayətçinin mövqeyini möhkəmləndirən amildir. Milli məhkəmə Sizin şikayətinizin bu hissəsini təmin etməsə və ya ona ümumiyyətlə məhəl qoymasa, bu hal məhkəmənin qərəzliliyini xüsusilə bariz şəkildə göstərmiş olur.

SON SÖZ

Bu kitabda toplanmış informasiya QİÇS-lə bağlı insan hüquqlarının pozulmasına qarşı müdafiə problemini tam əhatə etmir və son həqiqət kimi qəbul edilməməlidir. Biz sadəcə olaraq çıxılmaz vəziyyətə düşənləri ruhlandırmaq istədik ki, onlar özünütəcrid halından çıxsınlar və öz hüquqları uğrunda mübarizəyə başlasınlar.

Sizin vəziyyətinizdə mübarizədən kənarda qalmaq mümkün deyil: əgər belə etməyə çalışsanız, mübarizə aparmaq zərurəti özü sizi tapacaqdır. Siz bütün qalan ömrünüzü QİÇS-lə yaşayacağınızla artıq barışmısınız, indi bununla da barışın ki, QİÇS-lə xəstələnmiş insanları əhatə edən mühit, onlara vurulan damğa Sizdən cəsarət, əzm və dözümlə tələb edir.

Milli məhkəmələrdə və beynəlxalq instansiyalarda hər bir uğurunuz Sizin üçün və yaxınlarınız üçün təkcə mənəvi rahatlıq və ya maddi kompensasiya deyil, həm də Sizin vəziyyətinizdə olan digər insanlar üçün mənəvi və hüquqi dəstəkdir. QİÇS-lə bağlı ayrı-seçkiliyin fransalı qurbanlarının təmsalında Siz buna əmin ola bilərsiniz, onlar ömürlərinin sonunadək mübarizə apardılar və bununla da arxalarınca gələnlərə, o cümlədən Sizə kömək etmiş oldular.

Biz Sizə nikbinlik arzulayırıq. Axı bu yaxınlardək vərəm və qrip kimi xəstəliklər sağalmaz sayılırdı. Ümid edək ki, insan zəkası QİÇS-ə də qalib gələcəkdir.

Müəlliflər

FAYDALI ƏLAQƏ MƏLUMATLARI

Sizin üçün faydalı olacaq insanların: həkimlərin, hüquqşünasların, hüquq müdafiəçilərinin, jurnalistlərin, beynəlxalq təşkilatların əlaqə məlumatları, əlbəttə ki, işinizin tərkib hissəsi qismində gərəyiniz olacaqdır. Sizə lazım olacaq bəzi əlaqə məlumatlarını təqdim edirik.

QİÇS-ə qarşı reaksiya üzrə Azərbaycan Milli Mərkəzi

Telefonlar:

Bakı +994 12 949924

Gəncə +994 895 22 61243

Lənkəran +994 271 42631

Salyan +994 263 54926

Şəki +994 277 42580

Əli-Bayramlı +994 297 40367

Sumqayıt +994 264 59405

Naxçıvan +994 236 50358

Mingəçevir +994 247 42623

Quba +994 269 53747

Yevlax +994 266 64881

Şamaxı +994 276 91041

İİV/QİÇS Resurs Mərkəzi

S. Əskərova küç. 85, 7-ci mərtəbə

AZ 1009, Bakı, Azərbaycan

Tel.: 9 9412 497-62-80

Tel./Faks: 9 9412 447-45-80

E-mail: undpaids@bakinter.net

"İmdad-SOS" Assosiasiyası

Baku ş., Mirqasımov küç. 1, bina 8
Tel./Faks: +994 12 947353, 330869
E-mail: sos@aidcenter.baku.az

BMT-nin İİV/QİÇS üzrə Birgə Proqramı
UNAIDS Secretariat
20, avenue Appia
CH-1211 Geneva 27
Switzerland
Telephone: +41-22-7913666
Fax: +41-22-7914187
E-mail: unaids@unaids.org

Beynəlxalq Qırmızı Xaç Komitəsinin Nümayəndə Heyəti
Fətəli xana Xoyski prospekti, 75, Baku ş. AZ1110
AZ1110 Bakı, Azərbaycan
Tel.: +994-12- 4656334, 4656335, 4656452, 4406222,
4402709
Faks: +994-12- 4656519

Azərbaycan Hüquq Müdafiə Mərkəzi
Məktublar üçün: Baş poçtamt, a/q 31, Baku ş. AZ1000
Ofis: Bəşir Səfəroğlu küç. 150, Baku ş. AZ1000
Tel./Faks +994-12-4977026

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

- İİV infeksiyası. Vikpediya - <http://ru.wikipedia.org/>
- «İNFO-Plyus» Maarifçilik Mərkəzi. QİÇS-lə həyat. - Moskva, 2005
- Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası
- Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsi

➤ Azərbaycan Respublikasının Cinayət Prosessual Məcəlləsi

➤ Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsi

➤ Azərbaycan Respublikasının Mülki Prosessual Məcəlləsi

➤ «İnsanın immun çatışmazlığı virusunun törətdiyi xəstəliyin (*AIDS*) yayılmasının qarşısının alınması haqqında» Qanun (Azərbaycan Respublikasının qanunvericilik aktları toplusu, 1997-ci il, № 2)

➤ İnsan hüquqları haqqında Ümumi Bəyannamə

➤ İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında Konvensiya

➤ Məbuslarla rəftarın əsas prinsipləri

➤ Mülki və siyasi hüquqlar haqqında Beynəlxalq Pakt

➤ Sosial, iqtisadi və mədəni hüquqlar haqqında Beynəlxalq Pakt

➤ İrqi ayrı-seçkiliyin ləğvinə dair Konvensiya

➤ Qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyin bütün formalarının ləğvinə dair Konvensiya

➤ Uşaq hüquqları haqqında Konvensiya

➤ İşgəncələr və digər qəddar, qeyri-insani və ya ləyaqəti alçaldan rəftar və ya cəza növləri əleyhinə Konvensiya

➤ İşgəncələrin və qeyri-insani və ya ləyaqəti alçaldan rəftar və ya cəzanın qarşısının alınmasına dair Avropa Konvensiyası

➤ İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında Avropa Konvensiyası

➤ Beynəlxalq Əmək Təşkilatının «İİV/QİÇS və əmək» məsələsinə dair pratiki qaydalar toplusu

➤ Avropa Şurasının Nazirlər Komitəsi. 26 oktyabr 1988-ci il tarixli 1080(1988) sayılı Təvsiyə. «Həbsxanalarda

QİÇS-in yayılmasının qarşısını almaq üzrə səhiyyə sahəsində koordinasiyalı Avropa siyasəti».

➤ 30 mart 1989-cu il tarixli Paris Bəyannaməsi: «Qadınlar, uşaqlar və QİÇS».

➤ Səhiyyə sahəsində və ictimai həyatda İİV-lə bağlı etika məsələlərinə dair 89(14) sayılı Təvsiyə. Avropa Şurasının Nazirlər Komitəsi (oktyabr 1989-cu il).

➤ Səhiyyə sahəsində QİÇS-lə mübarizə üzrə ümumavropa siyasətinə dair R(87)25 sayılı Təvsiyə. Avropa Şurasının Nazirlər Komitəsi (oktyabr 1989-cu il).

➤ Avropa Şurasının Nazirlər Komitəsi. Yoluxdurula bilən xəstəliklərin, o cümlədən QİÇS-in həbsxana və kriminoloji aspektləri ilə və həbsxanalarda səhiyyə problemləri ilə bağlı 18 oktyabr 1993-cü il tarixli Rec(93)6E sayılı Təvsiyə. Avropa Şurasının Nazirlər Komitəsi.

➤ QİÇS və insan hüquqları üzrə Birinci Beynəlxalq Müşavirənin Məruzəsi, BMT və Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatı, Cenevrə, iyul 1989-cu il. (HR/PUB/90/2)

➤ Praqa bəyanatı: Səhiyyə və insan hüquqlarının müdafiəsi kontekstində İİV/QİÇS məsələləri ilə bağlı Ümumavropa Müşavirəsi (noyabr 1991-ci il).

➤ Dakar bəyannaməsi. BMT-nin İnkişaf Proqramı çərçivəsində Etika, hüquq və İİV məsələləri ilə bağlı ölkələrarası müşavirə. Seneqal (iyul 1994-cu il).

➤ Pnompen bəyannaməsi. «Qadınlar və insan hüquqları və İİV/QİÇS problemi», Kamboca, noyabr 1994-cü il.

➤ Paris bəyannaməsi. QİÇS problemi ilə bağlı sammit. Paris, 1 dekabr 1994-cü il.

➤ İİV-ə yoluxmuş şəxslərin ümumi hüquqlarına və tələbatlarına dair Monreal manifesti.

➤ Sosial inkişaf haqqında Kopenhagen bəyannaməsi və Sosial inkişaf naminə Ümumdünya Sammtinin Fəaliyyət Proqramı, mart 1995-ci il.

➤ Dehli bəyannaməsi və İİV/QİÇS məsələlərinə dair Fəaliyyət Proqramı, «QİÇS, hüquq və humanizm» adlı sahələrarası beynəlxalq konfrans, dekabr 1995-ci il.

➤ İİV/QİÇS-lə bağlı insan hüquqlarının təşviqinə və müdafiəsinə dair Beynəlxalq rəhbər prinsiplər. Cenevrə, sentyabr 1996-cı il. İİV/QİÇS-lə mübarizə işinə və insan hüquqlarına sadıqlıq haqqında bəyannamə. Beynəlxalq rəhbər prinsiplər. – BMT, 1998-ci il.

➤ Baş Assambleyanın xüsusi sessiyası tərəfindən İİV/QİÇS-lə bağlı qəbul edilmiş 27 iyun 2001-ci il tarixli S-26/2 sayılı qətnamə.

➤ Müstəqil Dövlətlər Birliyinin iştirakçısı olan dövlətlərin İİV/QİÇS epidemiyasına qarşı mübarizə üzrə təxirəsalınmaz tədbirlər proqramı (30 may 2002-ci il).

Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin qərarlarının siyahısı

A. and Others v. Denmark, şikayət № 60/1995/566/652, 22.01.1996-cı il tarixli qərar.

Andreas Wabl v. Austria, şikayət № 24773/94, 21.03.2000-ci il tarixli qərar.

B.B. v. France, şikayət № 47/1998/950/1165, 7.09.1998-ci il tarixli qərar.

Bellet v. France, şikayət № 21/1995/527/613, 20.11.95 q.

D. v. the United Kingdom, şikayət № 146/1996/767/964, 21.04.1997-ci il tarixli qərar.

Demai v. France, şikayət № 22/1994/469/550, 27.10.94-cü il tarixli qərar.

Enhorn v. Sweden, şikayət № 56529/00, 25.01.2005-ci il

tarixli qərar.

F.E. v. France, şikayət № 60/1998/963/1178, 30.10.1998-ci il tarixli qərar.

Gelfmann v. France, şikayət №25875/03, 14.12.2004-cü il tarixli qərar.

Henra v. France, şikayət № 110/1997/894/1106, 29.04.1998-ci il tarixli qərar.

Karakaya v. France, şikayət № 12/1994/459/540, 23.08.94-cü il tarixli qərar.

Karner v. Austria, şikayət № 40016/98, 24.07.03-cü il tarixli qərar.

Laskey, Jaggard and Brown v. the United Kingdom, şikayətlər № 109/1995/615/703-705, 20.01.1997-ci il tarixli qərar.

Leterme v. France, şikayət № 111/1997/895/1107, 29.04.1998-ci il tarixli qərar.

Lustig-Prean and Beckett v. United Kingdom, şikayətlər №№ 31417/96 i 32377/96, 27.09.1999-cu il tarixli qərar.

Marlhens v. France, şikayət № 22/1995/528/614, 23.05.1995-ci il tarixli qərar.

N. v. United Kingdom, şikayət № 26565/05.

Pailot v. France, şikayət № 93/1997/877/1089, 22.04.1998-ci il tarixli qərar.

Richard v. France, şikayət №106/1997/890/1102, 22.04.1998-ci il tarixli qərar.

Vallée v. France, şikayət № 2/1994/449/528, 19.04.1994-cü il tarixli qərar.

X v. France, şikayət № 81/1991/333/406, 24.03.1992-ci il tarixli qərar.

Z. v. Finland, şikayət № 9/1996/627/811, 25.01.1997-ci il tarixli qərar.

Voir Note explicative
See Explanatory Note
Тялимата бах
(Version azeri)

COUR EUROPEENNE DES DROITS DE L'HOMME
EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

İNSAN HÜQUQLARI ÜZRƏ AVROPA MƏHKƏMƏSİ

Conseil de l'Europe - Council of Europe - Avropa Şurası
Strasbourg, France -- Strasburq, Fransa

REQUETE
APPLICATION

ŞİKAYƏT

presentee en application de l'article 34 de la Convention
européenne des Droits de l'Homme, ainsi que des articles 45 et
47 du Règlement de la Cour

under Article 34 of the European Convention on Human
Rights and Rules 45 and 47 of the Rules of Court

İnsan Haqları üzrə Avropa Konvensiyasının 34-cü və
Məhkəmə Rəqlamentinin 45 və 47-ci maddələrinə müvafiq
olaraq

IMPORTANT: La presente requête est un document
juridique et peut affecter vos droits et obligations.
This application is a formal legal document and may affect
your rights and obligations.
Bu şikayət rəsmi hüquqi sənəd olub, hüquqlara və hüquqi
vəzifələrə toxuna bilər.

IES PARTIES
THE PARTIES
ТЯРЯФЛЯР

A. LE REQUERANT/LA REQUERANTE
THE APPLICANT

ƏRİZƏÇİ

(Renseignements à fournir concernant le requérant et son
representant éventuel)

Fill in the following details of the applicant and the
representative, if any)

Ərizəçi, əgər varsa, onun nümayəndəsi haqqında məlumatlar)

1.Nom de famille/Surname/ Яризячинин сойады

2.Prenom (s)/ First name (s)/ Adı

Sexe: masculin/feminine /Sex: male/female / Cinsi: kişi/ qadın

3.Nationalite/ Nationality/Vətəndaşlıq

4.Profession/Occupation/Məşğuliyyət növü

5.Date et lieu de naissance/Date and place of birth
/Doğulduğu tarix və yer 6.Domicile /Permanent address/ Daimi
ünvan

7.Tel. № /Telefon nömrəsi

8.Adresse actuelle (si differente de 6) Present address (if
different from 6.) / Hal-hazırda yaşadığı ünvan (əgər 6-cı
bənddən fərqlidirsə)

9.Nom et prenom du/de la representant (e) Name of
representative* Nümayəndənin adı və soyadı.....

10.Profession du/de la representant (e) Occupation of
representative / Nümayəndənin məşğuliyyəti.....

11.Adresse du/de la representant (e) Address of
representative / Nümayəndənin ünvanı

12.Tel. №/Telefon nömrəsi

Fax №/Telefaks nömrəsi

**B. LA HAUTE PARTIE CONTRACTANTE
THE HIGH CONTRACTING PARTY
RAZILİĞA GƏLƏN YÜKSƏK TƏRƏF**

(Indiquer ci-apres le nom de(s) l'Etat(s) contre le(s)quel(s)
la requete est dirigee)

(Fill in the name of the State(s) against which the application is
directed)

(Əleyhinə şikayət olunan dövlətin adını göstərin)

13

* Si le/la requerant(e) est represente(e), joindre une
procuration signee par le/la requerant(e) en faveur du/de la
representant(e).

A form of authority signed by the applicant should be
submitted if a representative is appointed.

Əgər, nümayəndə təyin olunubsa, bu zaman ərizəçi tərəfindən
imzalanən etibarnamə əlavə oluna bilər

II. EXPOSE DES FAITS
STATEMENT OF THE FACTS
FAKTLARIN İFADƏSİ

(Voir chapitre II de la note explicative)

(See Part II of the Explanatory Note)

(Təlimatın 2-ci bölməsinə bax)

14.....

Si necessaire, continuer sur une feuille separee
Continue on a separate sheet if necessary
Zərurət varsa, əlavə vərəqdə davam edin

III. EXPOSE DE LA OU DES VIOLATION(S) DE LA
CONVENTION ET/OU DES PROTOCOLES
ALLEGUEE(S) PAR LE REQUERANT, AINSI QUE DES
ARGUMENTS A L'APPUI STATEMENT OF ALLEGED

[illegible]

şikayət üçün ayrıca vərəqdə 16—cı və 18-ci bəndlərdə nəzərdə tutulan məlumatları göstərin)

16. Decision interne definitive (date et nature de la decision, organe - judiciaire ou autre - l'ayant rendue)
Final decision (date, court or authority and nature of decision)
Son qərar (məhkəmənin və ya digər orqanın çıxardığı qərarın tarixi, və qərarın xarakteri)

.....
.....
.....
.....
.....
.....

17. Autres decisions (enumerees dans l'ordre chronologique en indiquant, pour chaque decision, sa date, sa nature et l'organe - judiciaire ou autre - l'ayant rendue)
Other decisions (list in chronological order, giving date, court or authority and nature of decision for each one)
Digər qərarlar (hər biri üçün xronoloji qaydada siyahı, məhkəmə və ya digər orqanların çıxardığı qərarların tarixi və xarakteri)

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

ŞİKAYƏTİN PREDMETİNİN İFADƏSİ VƏ ƏDALƏTLİ KOMPENSASIYA İLƏ BAĞLI İLKİN TƏLƏB

(Təlimatın 5-ci bölməsinə bax)

[illegible]

**VI. AUTRES INSTANCES INTERNATIONALES
TRAITANT OU AYANT TRAITE L'AFFAIRE
STATEMENT CONCERNING OTHER
INTERNATIONAL PROCEEDINGS
İŞƏ BAXAN VƏ YA BAXILDIĞI DİGƏR
BEYNƏLXALQ İNSTANSİYALAR**

(Təlimatın 6-cı bölməsinə bax)

**VII - PIECESANNEXEES
(PAS D'ORIGINAUX,
LIST OF OCUMENTS
UNIQUEMENT DES COPIES)**

**ƏLAVƏ EDİLƏN SƏNƏDLƏRİN SİYAHISI
ORIGINAL DOCUMENTS,**

NO

ONLY PHOTOCOPIES

**(SƏNƏDLƏRİN ƏSLİNİ DEYİL,
FOTOSURƏTLƏRİNİ ƏLAVƏ EDİN)**

(Voir chapitre VII de la note explicative. Joindre copie de toutes les decisions mentionnees sous ch. IV et VI ci-avant. Se procurer, au besoin, les copies necessaires, et, en cas d'impossibilite, expliquer pourquoi celles-ci ne peuvent pas ktre obtenues. Ces documents ne vous seront pas retournes.)
(See Part VII of the Explanatory Note. Include copies of all decisions referred to in Parts IV and VI above. If you do not have copies, you should obtain them. If you cannot obtain them, explain why not. No documents will be returned to you.)
(Təlimatın 7-ci bölməsinə bax. 4 və 6-cı bölmələrdə göstərilən bütün qərarların surətini əlavə edin. Əgər Sizdə surəti yoxdursa, Siz onları əldə etməlisiniz. Əgər onları əldə edə bilmirsinizsə, onun səbəbini izah edin. Alınan sənədlər Sizə qaytarılmayacaq).

21 . a)

.....

b)

.....

c)

.....

VIII. DECLARATION ET SIGNATURE
DECLARATION AND SIGNATURE
ƏRİZƏ VƏ İMZA

(Voir chapitre VIII de la note explicative)
(See Part VIII of the Explanatory Note)
(Təlimatın 8-ci bölməsinə bax)

Je declare en toute conscience et loyauté que les renseignements qui figurent sur la présente formule de requête sont exacts.

I hereby declare that, to the best of my knowledge and belief, the information I have given in the application is correct.

Özümün bilik və inamımdan irəli gələrək bununla bildirirəm ki, ərizədə göstərdiyim bütün məlumatlar həqiqətə uyğundur.

Lieu/Place/Yer

.....

Date/Date/Tarix

.....

(Signature du/de la requerant(e) ou du/de la
representant(e))
(Signature of the applicant or of the representative)
(Ərizəçinin və nümayəndənin imzası)